

XVIII
a m ž i a u s
studijos

8

LIETUVOS
Didžioji Kunigaikštystė
Vyrai ir moterys

LIETUVOS ISTORIJOS INSTITUTAS

XVIII
a m ž i a u s
studijos

8

LIETUVOS
Didžioji Kunigaikštystė
Vyrų ir moterų

Sudarytoja
RAMUNĖ ŠMIGELSKYTĖ-STUKIENĖ

Lietuvos istorijos
institutas

Vilnius
2022

XVIII amžiaus studijos | Eighteenth-Century Studies

Recenzuojamas tęstinis mokslo leidinys, leidžiamas nuo 2014 m. | Peer-reviewed journal published since 2014.

Redakcinė kolegija | Editorial Board

Pirmininkė | Editor-in-Chief

Prof. dr. Ramunė ŠMIGELSKYTĖ-STUKIENĖ

Lietuvos istorijos institutas

Atsakingasis sekretorius | Editorial Secretary

Dr. Adam STANKEVIČ

Lietuvos istorijos institutas

Dr. Lina BALAIŠYTĖ

Lietuvos kultūros tyrimų institutas

Prof. dr. Richard BUTTERWICK-PAWLIKOWSKI

Europos koledžas Natoline, Londono universiteto koledžas |

College of Europe, Natolin, University College London

Prof. habil. dr. Jolanta GELUMBECKAITĖ

Frankfurto prie Maino Goethe's universitetas | Goethe-Universität Frankfurt am Main

Doc. dr. Liudas GLEMŽA

Vytauto Didžiojo universitetas

Doc. dr. Robertas JURGAITIS

Vytauto Didžiojo universiteto Švietimo akademija

Prof. habil. dr. Janina KAMIŃSKA

Varšuvos universitetas, Pedagogikos fakultetas | Uniwersytet Warszawski, Wydział Pedagogiczny

Doc. habil. dr. Ilja LEMEŠKIN

Praho Karolio universitetas, Baltistikos centras | Univerzita Karlova v Praze

Habil. dr. Andrej MACUK

Lenkijos mokslų akademijos Tadeuszo Manteuffelio Istorijos institutas |

Instytut Historii im. Tadeusza Manteuffla Polskiej Akademii Nauk

Prof. habil. dr. Dariusz ROLNIK

Katovicų Silezijos universitetas | Uniwersytet Śląski w Katowicach

PD habil. dr. Christiane SCHILLER

Berlyno Humboldtų universitetas | Humboldt-Universität zu Berlin

Dr. Gintautas SLIESORIŪNAS

Lietuvos istorijos institutas

Dr. Asta VAŠKELIENĖ

Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas

Prof. habil. dr. Andrzej B. ZAKRZEWSKI

Varšuvos universitetas, Teisės istorijos institutas | Uniwersytet Warszawski, Wydział Prawa i Administracji

Knygos leidybą pagal „Valstybinę lituanistinių tyrimų ir sklaidos 2016–2024 metų programą“ finansavo

Lietuvos mokslo taryba (sutarties Nr. S-LIP-22-16)

Sponsored by the Research Council of Lithuania

Svetainė internete | Website <http://www.istorija.lt/journals/xviii-amziaus-studijos/>

Redakcinės kolegijos adresas | Contact address

Lietuvos istorijos institutas

Tilto g. 17, 01101 Vilnius, Lietuva

El. paštas smigelskyte.stukiene@gmail.com

Bibliografinė informacija pateikiama Lietuvos integralios bibliotekų informacinės sistemos

(LIBIS) portale ibiblioteka.lt

© Sudarymas, Ramunė Šmigelskytė-Stukienė, 2022

© Straipsnių autoriai, 2022

© Lietuvos istorijos institutas, 2022

ISBN 978-609-8314-18-2

ISSN 2351-6968

TURINYS

- Pratarmė / *Ramunė Šmigelskytė-Stukienė* . . . 8
Foreword / *Ramunė Šmigelskytė-Stukienė* . . . 10
Moterų istorija tarp (Europos) Rytų ir Vakarų, arba vėl kryžkelėje /
Dalia Leinartė . . . 13
The History of Women between (European) East and West, or at a Crossroads
Again / *Dalia Leinartė* . . . 19

VYRAI IR MOTERYS VIEŠOJOJE ERDVĖJE

Gabrielė Jasiūnienė

- Herbas kilmingos XVII–XVIII a. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės moters
gyvenime – svarbi identiteto dalis . . . 28
The Coat of Arms in the Life of a Noblewoman in The Seventeenth-Eighteenth Century
Grand Duchy of Lithuania: An Important Part of Identity. *Summary* . . . 45

Aistė Paliušytė

- Dailės mecenatystė Radvilų dvare Vetinų laikais: našlės, žmonos ir dukros . . . 46
Patronage of Art at the Radvila Court During the Wettin Period: Widows, Wives and
Daughters. *Summary* . . . 75

Dariusz Rolnik

- Codziennosc̄ żon senatorów „nowej kreacji” w czasach stanisławowskich na
kresach wschodnich Rzeczypospolitej – trzy mało znane białogłowy . . . 76
Naujai paskirtų senatorių iš rytinių Respublikos vaivadijų žmonių kasdienybė Stanislovo
Augusto laikais: trys mažai žinomos moterys. *Summary* . . . 95

Lina Balaišytė

- Vincento Ignaco Marevičiaus „Abiejų lyčių edukacijos sistema“: apie natūralaus
ugdymo adeptą Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje . . . 97
Wincenty Ignacy Marewicz’s “A System of Education for Both Sexes”: About an Adept of
Natural Education in the Grand Duchy of Lithuania. *Summary* . . . 114

Ewa Kula

- Bracia Feliks i Marcin Ancypowie, czyli o trudach pracy nauczycielskiej w
czasach Komisji Edukacji Narodowej . . . 115
Broliai Feliksas ir Martymas Antipai, arba apie Tautinės edukacinės komisijos laikų
mokytojų darbo sunkumus. *Santrauka* . . . 129

PRIVATI ERDVĖ: SANTYKIAI ŠEIMOJE

Violeta Pansevič

XVII a. antrosios pusės – XVIII a. pomirtiniai turto inventoriai – Vilniaus miestiečių moterų kasdienybės istorijos šaltinis . . . 132

Posthumous Property Inventories of the Second Half of the Seventeenth and the Eighteenth Century: A Historical Source on the Daily Life of the Women of Vilnius. *Santrauka* . . . 161

Rita Regina Trimonienė

Sugyvenimas ir meilė. Jokūbo Nagurskio šeimos pavyzdys . . . 163

Concordance and Love. The Case of Jacob Nagórsky's Family. *Summary* . . . 177

Jolita Sarcevičienė

„Nieko negaliu nuveikti be tavo, širdelė, valios...“

Teresės Rachelės Sapiegienės laišakai vyrui Antanui Kazimierui Sapiegai . . . 178

There is nothing I can do without the will of my heart... Teresa's Rachel's Sapiežyna's Letters to her Husband Antoni Kazimierz Sapieha. *Summary* . . . 205

VAIZDAI IR ĮVAIZDŽIAI

Rūta Janonienė

Du vyrai smuklėje . . . 208

Two Men in a Tavern. *Summary* . . . 219

Lijana Birškytė-Klimienė

Šv. Onos – idealios žmonos, motinos ir senelės įvaizdis XVIII a. – XIX a.

pirmosios pusės Lietuvos katalikiškoje dailėje . . . 220

and Grandmother – in Lithuanian Catholic Art of the Eighteenth and the First Half of the Nineteenth Century. *Summary* . . . 265

Regina Jakubėnas

„Rozprawa Litwy z Polską“. O Jaśnie Oświeconą Księżniczkę Karolinę Katarzynę Radziwiłłównę . . . 268

„Lietuvos ir Lenkijos mūšis“ dėl jos šviesybės kunigaikštytės Karolinos Kotrynos Radvilaitės. *Santrauka* . . . 287

VYRAI IR MOTERYS RELIGINĖSE BENDRUOMENĖSE

Vaida Kamuntavičienė

Klauzūros ir neturto problema Kauno bernardinių vienuolyne . . . 290

The Issue of Enclosure and Poverty in the Convent of Bernardines in Kaunas. *Summary* . . . 307

Andrea Mariani

W stanie wdowim synogarliczym nieobrażonym krokiem postępowała. Jezuici w kręgu wdów w Rzeczypospolitej Obojga Narodów XVII i XVIII wieku . . . 308
Būdama vargšė našlė, ji žengė nuolankiai. Jėzuitai ir našlės Abiejų Tautų Respublikoje XVII–XVIII amžiuje. *Santrauka* . . . 336

Karolis Tumelis

Viešas reikalas? Bylos dėl impotencijos XVII–XVIII a. Vilniaus ir Žemaitijos katalikų konsistorijose . . . 337
A Matter of Public Concern? Impotence-Related Cases in the Catholic Consistories of Vilnius and Samogitia in the Seventeenth and Eighteenth Centuries. *Summary* . . . 356

RECENZIJOS IR ANOTACIJOS

Merkinės seniūno Antano Kazimiero Sapiegos 1722–1729 metų dienoraštis, iš lenkų kalbos vertė, įvadą ir komentarus parengė Jolita Sarcevičienė, Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, 2021. – 484 [1] p.; 27 cm + 1 elektron. opt. diskas (CD-ROM). ISBN 978-609-8183-90-0
Darius Vilimas . . . 360

Łukasz Wróbel. *Józef Jerzy Hylzen. Studium kariery magnackiej w XVIII wieku.* Toruń: Wydawnictwo naukowe uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu, 2022. – 402 p. ISBN 978-83-231-4607-0
Ramunė Šmigelskytė-Stukienė . . . 362

Asmenvardžių rodyklė . . . 366

Vietovardžių rodyklė . . . 380

XVII A. ANTROSIOS PUSĖS – XVIII A. POMIRTINIAI TURTO INVENTORIAI – VILNIAUS MIESTIEČIŲ MOTERŲ KASDIENYBĖS ISTORIJOS ŠALTINIS

VIOLETA PANSEVIČ

Lietuvos valstybės istorijos archyvas

Anotacija. Straipsnyje analizuojami 1658–1798 m. Vilniaus miestiečių moterų turto inventoriai: jų sudarymo priežastys, modeliai ir dominuojančios turto kategorijos, paliečiamas inventorių patikimumo klausimas. Taip pat aptariamas miestiečių moterų dalyvavimas miesto ūkiniame gyvenime – vertimasis smulkia prekyba, krautuvių ir amatininko dirbtuvių turėjimas, jų įsitraukimas į gaminamų prekių realizavimą.

Reikšminiai žodžiai: kasdienis gyvenimas, pomirtiniai turto inventoriai, Vilniaus miestietės, moterys, krautuvės, amatininkų dirbtuvės.

Kasdienio gyvenimo samprata

Kasdienybė, kasdienio gyvenimo (vok. *Alltagsgeschichte*, *Alltagsleben*, ang. *everyday life*, lenk. *życie codzienne*, *dzień powszedni*, rus. *повседневность*) tyrimų krypties atsiradimą iš esmės lėmė po Antrojo pasaulinio karo susiklosčiusi situacija Vakarų istoriografijoje. Po 1945 m. ji vis labiau pradėjo nusisukti nuo politinės istorijos ir atsigręžė į mažiau ideologizuotas temas: ekonomiką, kultūrą, visuomenę. Antrojo pasaulinio karo pabaigai sutapus su didžiųjų istorinių asmenybių krize, sumažėjo biografistikos reikšmė¹. Todėl kasdienis gyvenimas buvo suvokiamas visų pirma kaip „įvykių“ istorijos priešingybė, dėmesio atkreipimas į vadinamojo „vidutinio žmogaus“, kuris iki tol buvo pasmerktas anonimiškumui, ir masių, kuriančių istoriją, egzistavimą². Tačiau kasdienio gyvenimo tyrinėtojai turi domėtis ne tik „vidutinių žmonių“ istorija, matoma iš jų perspektyvos, t. y. „iš apačios“ ar „iš vidaus“³. Savąją kasdienybę, apimančią ne tik rutininį, bet ir šventinį gyvenimo ritmą, ne tik privataus gyvenimo faktus, bet ir visuomenės padėties ypatumus⁴, turi ir karaliai, didikai, turtingi miestiečiai, politikai, didvyriai. Kasdienio gyvenimo

1 Alvydas Nikžentaitis, *Lokalinės istorijos tyrimai Lietuvoje: naujas iššūkis Lietuvos istoriografijoje?*, in: *Lietuvos lokaliųjų tyrimų padėtis: mokslinių straipsnių rinkinys*, Vilnius: Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla, 2005, p. 12.

2 Tomasz Szarota, *Życie codzienne – temat badawczy czy tylko popularyzacja?* (Na marginesie serii wydawniczych Hachette i PIW-u), in: *Kwartalnik historii kultury materialnej* (toliau – *KHKM*), 1996, Nr. 3, p. 239, 242.

3 Aivas Ragauskas, XVI–XVIII a. LDK miestiečių kasdienio gyvenimo tyrimai šiuolaikinėje lietuvių istoriografijoje, in: *Lituanistica*, 1997, Nr. 3, p. 122.

4 *Ibid.*

kultūra turėjo įtakos įvairių socialinių grupių tapatybės tvirtumo, visuomeninio įvaizdžio ir prestižo formavimuisi⁵.

Apibrėžti kasdienybę ir preciziškai apibūdinti jos turinį nėra paprasta. Lenkų istorikė Maria Bogucka bandė palyginti skirtingas nuomones, kurios koncentruojasi iš esmės ties žmonių veikla tam tikroje apibrėžtoje aplinkoje. Vieni tyrinėtojai, kaip antai Agnes Heller ir Wolfgangas Hardtwigas, pabrėžia individų istorijos, kurioje atsispindi ir visos visuomenės raida, tyrimo reikšmę⁶. Kiti suvokia kasdienybę kaip artimą žmogui aplinką, kurioje jis įgyja gyvenimiškos patirties⁷. Šiuos du požiūrius sujungia Alfredas Schützas ir Thomas Luckmannas, kasdienį gyvenimą apibūdindami kaip tikrovės sferas, į kurias žmogus gali įsiterpti ir jas pertvarkyti. Tačiau šie veiksmai susiduria su kitų žmonių veiksmais, apribojančiais jo galimybes ir apibrėžiančiais jo aktyvumo ribas. Todėl svarbiu veiksniu tampa metodai, reguliuojantys žmonių gyvenimą, kartu ir jų tarpusavio bendravimą⁸. Tuo tarpu Rolfas Schörkenas teigia, kad kasdienybė – tai žmones supantis pasaulis, suvokiamas kaip natūrali aplinka, susidedanti iš jiems gerai pažįstamų situacijų⁹.

Remiantis taip suformuluotais apibrėžimais sudėtinga suvokti kasdienio gyvenimo sąvokos esmę, todėl tai daroma netiesioginiu būdu – išvardijant galimas tyrimų sritis. M. Bogucka, bandydama apibendrinti įvairias nuomones, pateikia tokius su kasdienybe susijusius klausimus: egzistavimo sąlygos, darbo sąlygos ir metodai, suvartojimas su visomis jo apraiškėmis (drabužiai, namų apstatymas, statybos, maistas ir t. t.), šeimos istorija, moterų, vaikų, senyvo amžiaus ir sergančių žmonių padėtis, lytiškumo klausimas, lūžiniai egzistavimo momentai (gimimas, santuoka, mirtis ir laidotuvės), laisvalaikio praleidimo būdai, tradicijos, tikėjimas, pažiūros, mentalitetas¹⁰. Rusų tyrinėtoja Ala Jastrebičkaja prie kasdienio gyvenimo dar priskiria žmogiškųjų santykių, poelgių, veiksmy, pageidavimų, vilčių, idealų, taisyklių, reguliuojančių žmogaus elgseną ir pasireiškiančių visose kasdienybės sferose (mados, namų konstrukcijos ir apstatymo, mitybos, kasdieninių situacijų ir materialinių objektų suvokimo srityse), visumą¹¹. Būtent kasdienybės istorijos tyrimų kryptis atveria plačias perspektyvas tyrinėjant šias išvardytas sritis. Kai

5 Václav Bůžek, Tendencje rozwoju kultury życia codziennego w południowoczeskich mieszczanśkich gospodarstwach domowych we wczesnej nowożytności, in: *KHKM*, 2001, Nr. 1–2, p. 13–14.

6 Maria Bogucka, Życie codzienne – spory wokół profilu badań i definicji, in: *KHKM*, 1996, Nr. 3, p. 248; Janusz Żarnowski, *Rec. Historia społeczna. Historia codzienności. Mikrohistoria*, Warszawa, 1996, in: *Dzieje najnowsze*, 1997, sąs. 1, p. 203.

7 Barbara Klich, W poszukiwaniu nowych dróg badawczych „małej historii“ – historia życia prywatnego, in: *Historyka*, 2001, t. 21, p. 87.

8 Maria Bogucka, *op. cit.*, p. 248.

9 Barbara Klich, *op. cit.*, p. 87.

10 Maria Bogucka, *op. cit.*, p. 251–252.

11 Алла Львовна Ястребицкая, Европейский мир XVI – середины XVII в. Материальная культура и повседневная жизнь, in: *Средневековая Европа глазами современников и историков*, ч. 5: *Человек в меняющемся мире*, Москва: Интерпракс, 1995, p. 65.

kurie tyrinėtojai pabrėžia, kad kasdienio gyvenimo tyrimai yra būtini visapusiškam praeities pažinimui ir leidžia naujai pažvelgti į istoriją¹².

Pomirtiniai turto inventoriai – kasdienybės istorijos šaltinis

Kasdienybės istorijos tyrinėtojų nuopelnas – dėmesio atkreipimas į šaltinius, kurie istoriografijoje buvo beveik nenaudojami. Vieni iš jų – pomirtiniai turto inventoriai (vok. *Nachlassinventare*, *Hinterlassenschaftsinventare*, ang. *probate inventories*, lenk. *inwentarze pośmiertelne*), sulaukę mokslininkų susidomėjimo tik XX a. 7-ajame dešimtmetyje. Konferencijos *Pomirtiniai turto inventoriai – naujas šaltinis turtui, materialinei kultūrai ir žemės ūkio išsivystymui tyrinėti*, surengtos 1980 m. Wageningeno mieste Olandijoje, dalyviai pripažino, kad šis šaltinis iki tol buvo kukliai naudojamas, ir išskyrė jo privalumą – galimybę tirti tokius su visuomenės istorija susijusius reiškinius kaip turtingumas, suvartojimas ir materialinė kultūra¹³. Tuo tarpu šių laikų tyrinėtojai pomirtinius turto inventorius traktuoja ne tik kaip materialinės kultūros šaltinį. Inventoriais, jų įsitikinimu, gali naudotis ir tradicinė bei modernioji kultūros istoriografija, tirianti kasdienybės kultūros istoriją, plačiųjų sluoksnių gyvenimo būdus (stilius) ir t. t.¹⁴

Šie nuo XX a. 7-ojo dešimtmečio istoriografijoje įvykę pokyčiai rodo pomirtinių turto inventorių pritaikymo galimybių išsiplėtimą. Bene išsamiausių jų sąrašą pateikia lenkų istorikai Dariuszas Główka ir Andrzej Klonderis. Pasak jų, turto inventoriai teikia žinių apie visų visuomenės luomų – bajorų, miestiečių, valstiečių, dvasininkų, marginalinių grupių – atstovus. Jie taip pat suteikia galimybę tirti amatininkystės (amatininkų dirbtuvių įrengimas), prekybos (krautuvių įrengimas ir prekių asortimentas) ir žemdirbystės (žemės ūkio įrankiai, gyvasis inventorių, pasėliai) istoriją. Taip pat jie svarbūs suvartojimo, ypač maisto (sandėliuose ir rūsiuose esančių daiktų sąrašai, informacija apie indus ir stalo įrankius), istorijai pažinti. Inventoriuose fiksuojami ne tik materialinės kultūros fragmentai. Be informacijos apie aprangą, baldus ir patalpų paskirtį, randame ir intelektualinės kultūros elementų – knygų, paveikslų bei kitų meno dirbinių aprašymų. Dar vienas inventorių tyrimo tikslas – visapusiškas daiktų rinkinio, naudojamo įvairiose socialinėse grupėse ir atskleidžiančio jų gyvenimo būdą bei stilių, atkūrimas. Taip pat jų analizė leidžia spręsti apie turtingumą ir gyvenimo būdą. Tačiau šį klausimą

12 Tomasz Szarota, *op. cit.*, p. 243, 245.

13 Andrzej Pośpiech, *Rec. Probate inventories. A new source for the historical study of wealth, material culture and agricultural development. Papers presented at the Leeuwenborch Conference (Wageningen, 5–7 May 1980)*, „A. A. G. Bijdragen“, t. 23, Wageningen 1980, in: *KHKM*, 1982, Nr. 1, p. 141.

14 Deimantas Karvelis, Komunikacija lokalinėje visuomenėje XVI a. pabaigoje – XVII a. I pusėje pagal Biržų kunigaikštystės valdų inventorius ir instrukcijas (tyrimo problematika), in: *Lietuvos istorijos metraštis. 1997 metai, 1998*, p. 102.

reikėtų tirti atsargiai, nes inventoriuose randame informacijos ne apie visą turėtą turtą. Būtina tirti ir aukštesnę vietą gyventojų struktūroje užimančių sluoksnių gyvenimo stiliaus įtaką žemesnėms sluoksniams, kaip ir suvartojimo elementų skverbimąsi iš vienos teritorijos į kitą, pavyzdžiui, iš miesto į kaimą ir atvirkščiai. Su įtakos problema glaudžiai siejasi inovacijų klausimas – naujų daiktų (importuojamų, prabangių) ir jų pigių imitacijų atsiradimas bei išplitimas¹⁵.

Vilniaus miestiečių moterų pomirtiniai turto inventoriai

Lietuvos valstybės istorijos archyvo Senųjų aktų fonde saugomos Vilniaus tarybos teismo įrašų knygos, kuriose pavyko rasti 48 Vilniaus miestiečių moterų pomirtinius turto inventorius. Ankstyviausias iš jų sudarytas 1658 m., vėlyviausias – 1798 m. XVII a. vidurio įvykiai smarkiai sumažino archyvinės medžiagos kiekį. Jei 1610 m. liepos mėnesio gaisras nebuvo tiek baisus, tai 1655 m. rugpjūčio 8 d. prasidėjusi ir kelerius metus trukusi maskvėnų okupacija praktiškai sunaikino tiek visas XVII a. pirmosios pusės tarybos ir suolininkų teismo įrašų knygas, tiek ir asmeninius miestiečių archyvus¹⁶. Apie Maskvos okupaciją netiesiogiai užsimenama jau pirmajame 1658 m. sudarytame Žitnikienės turto inventoriuje. Tarp jos daiktų užfiksuotos dvi žemėje užkastos sidabrinės taurės¹⁷. Yra žinoma, kad vilniečiai maskvėnų okupacijos metais vertingesnius ir brangesnius daiktus užkasdavo žemėje, slėpdavo rūsiuose, įmūrydavo į sieną, įsiūdavo į drabužius ir t. t.¹⁸

Skirstant pagal laikotarpius, XVII a. buvo sudaryta 17, o XVIII a. – 31 Vilniaus miestiečių moterų turto inventorius. Dažniausia jie buvo surašomi po turto savininkės mirties. Todėl iš jų galima sužinoti apytikslę velionės mirties datą. Pvz., miestietės Reginos Reichovienės turto inventoriaus pabaigoje nurodomos jos laidotuvių išlaidos 1762 m. Penki mušti taleriai buvo sumokėti vienuoliams bernardinams už kūno priėmimą ir laidotuvių surengimą, kas leidžia manyti, kad velionė pagal konfesiją buvo katalikė¹⁹. Teisininko Baltramiejaus Groickio darbuose nurodoma, kada turto paveldėtojas privalo sudaryti inventorių. Pasak jo, tai jis turėtų padaryti praėjus trisdešimčiai dienų po turto savininko mirties arba

15 Dariusz Główna, Andrzej Klonder, Inwentarze mienia w badaniach kultury Europy od średnio-wieczna po nowożytność, in: *KHKM*, 2003, Nr. 2, p. 164–165.

16 Aivas Ragauskas, *Vilniaus miesto valdantysis elitas XVII a. antrojoje pusėje (1662–1702 m.)*, Vilnius: Diemedis, 2002, p. 28–29; Idem, 1650 m. kovo 30 d. Vilniaus suolininkų teismo įrašų knygų aprašas, in: *Lietuvos miestų istorijos šaltiniai*, 2001, t. 3, p. 260.

17 „Kubki srebrne dwa w zakopaniu“, 1658 m. kovo 13 d. Žitnikienės turto inventorius, Lietuvos valstybės istorijos archyvas (toliau – LVIA), f. Senieji aktai (toliau – SA), b. 5099, l. 169.

18 Elmantas Meilus, *Życie codzienne w Wilnie w czasie okupacji moskiewskiej 1655–1661*, in: *Litwa w epoce Wazów*, pod redakcją Wojciecha Kriegseisena i Andrzeja Rachuby, Warszawa: Wydawnictwo Neriton, 2006, p. 131.

19 „Ekspens na pogrzeb zeszej nieboszczki p[ani] Reginy Rejchowej i inne wydatki w roku 1762 wydany“, 1763 m. gruodžio 7 d. R. Reichovienės turto inventorius, LVIA, f. SA, b. 5141, l. 790v.

trisdėšimtą dieną nuo to laiko, kai sužinojo tapsiantis paveldėtoju. Kuo greičiau jis sudarys visišką ir teisingą inventorių, tuo labiau bus gerbiamas žmonių, ypač velionio bičiulių²⁰. Iš R. Reichovienės inventoriaus taip pat aiškėja, kad už jo sudarymą reikėjo susimokėti. Tarp išlaidų įrašyta, kad trys mušti taleriai buvo sumokėti už inventoriaus sudarymą ir jo išdavimą kanceliarijoje, taip pat jie buvo skirti inventoriaus surašymo ir daiktų perdavimo metu patirtoms išlaidoms padengti²¹.

Turtas buvo registruojamas ne tik po jo savininkės mirties. Todėl inventoriai, be apytikslės mirties datos, laidotuvių išlaidų ir konfesinės priklausomybės, teikia ir daugiau informacijos. Kartais jie buvo surašomi ir prieš mirtį, pvz., siekiant išvengti konfliktų tarp turto paveldėjimo pretendentų ateityje arba išspręsti jau besitęsiantį konfliktą²². 1667 m. Eudokijos Kušelienės inventorių buvo sudarytas jai dar gyvai esant ir būnant geros atminties, kad ateityje nekiltų bereikalingų nesutarimų tarp Vilniaus pirklio Kristupo Sakalausko bei E. Kušelienės svainių – Vilniaus miestiečių Stepono ir Mykolo Kušeličių²³. O konfliktų dėl turto dalybų tikrai pasitaikydavo. Pvz., dėl užsitęsusių nesutarimų tarp pirklės Onos Hrinkevičienės turto paveldėtojų²⁴ jos inventorių buvo sudarinėjamas beveik visus metus, t. y. nuo 1707 m. vasario 17 d. iki 1708 m. vasario 10 d.

Kartais turtas buvo surašomas ir pablogėjus savijautai ar užklupus ligai. Pvz., 1718 m. Vilniaus miestietės Apolonijos Bocevičienės inventoriuje rašoma, kad po kilnojamojo turto surašymo ji, būdama silpnos sveikatos, maldavo, kad jos nuodėmingas kūnas prisilaikant krikščioniškos tvarkos būtų palaidotas pas maloninguosius vienuolius bazilijonus prie Švč. Trejybės cerkvės²⁵. Dėl ligos buvo sudarytas ir Bogumilos Paškevičienės inventorių. Jame rašoma: „Toliau pakankamai išsamiai aprašytą kilnojamąjį turtą, t. y. brangenybes, auksą, sidabrą, žalvarį, varį, alavą, užstatytus daiktus, staltieses, aš, Bogumila Paškevičienė, kaip motina, *krwawym poteri* serganti, savo mielai dukrai, Vilniaus chirurgai Magdalenai Stanislawskienei, atiduodu.“²⁶

20 Bartłomiej Groicki, *Porządek sądów i spraw miejskich prawa magdeburskiego*, Kraków, 1616, p. 190.

21 „Za wyjęcie z kancelaryi inwentarza, za napisanie onego oraz na inny ekspens podczas czynienia inwentarza i przedawania rzeczy“, 1763 m. gruodžio 7 d. R. Reichovienės turto inventorių, LVIA, f. SA, b. 5141, l. 790v.

22 Dariusz Głównka, Andrzej Klonder, *op. cit.*, p. 158.

23 „[...] jeszcze za żywota i dobrej pamięci onej, ażeby na potom nie zachodziły jakie niezgody niepotrzebne między nami [...]“, 1667 m. vasario 14 d. E. Kušelienės turto inventorių, LVIA, f. SA, b. 5104, l. 351.

24 „[...] z przyczyny zachodzących od samychże sukcesorów względem pomiarkowania się i podziału zatrudnienia [...]“, 1778 m. rugpjūčio 22 d. O. Hrinkevičienės turto inventorių, *Ibid.*, b. 5144, l. 895v.

25 „Po spisaniu wszelkiej ruchomości widząc siebie być słabą w zdrowiu upraszała [...]“, 1718 m. rugpjūčio 22 d. A. Bocevičienės turto inventorių, *Ibid.*, b. 5123, l. 585.

26 „Inwentarz ruchomości mojej własnej z klejnotów, złota, srebra, mosiądzu, miedzi, cyny, fantów, bielizny, naczynia, tak żelaznego, jako i drewnianego, etc przeze mnie Bogumiłą Paskiewiczową, matkę, *krwawym poteri* zachorowanej, milej córce mojej takową ruchomość Magdalenie ad

Vienas turto inventorius sudarytas dėl išvykimo iš Vilniaus miesto. Juvelyrės Konstancijos Honorskienės inventoriuje rašoma: „1764 metų liepos 12 dienos po garbiosios Vilniaus miestietės ir juvelyrės Konstancijos Honorskienės neatitinkamo išvykimo su vaikais iš Vilniaus į užsienį likusių daiktų inventorius.“²⁷ Išvykimo priežastis ir kryptis nenurodoma. Tačiau yra žinoma, kad jos prieš šešerius metus miręs vyras Antanas Honorskis buvo kilęs iš Varšuvos²⁸, galbūt ji su dukromis nusprendė grįžti į šį miestą. Laikiniai iš Vilniaus į Žemaitiją dėl maskvenų okupacijos buvo išvykusi ir knygrišė Anastazija Penkalskienė. Po poros metų ji su šeima grįžo į Vilnių ir atnaujino knygrišyklą mūriniame name Šv. Jono gatvėje²⁹.

Prasak Przemysławo Dąbkowskio, lenkų teisėje buvo susiformavusios tam tikros inventorių sudarymo taisyklės, kurios buvo ypač svarbios prisiimant globoti mažamečius vaikus arba perimant palikimą. Šiose taisyklėse daugiausia dėmesio skiriama inventorių sudarymo laikui ir būdai. Pažymima, kad turtas surašomas dalyvaujant giminaičiams, liudininkams ir savivaldos institucijų atstovams³⁰, t. y. raštininkams bei metiniams tarėjams. Turto rejestruose dažniausiai nurodomi jų vardai ir pavardės, veiklos formos arba užimamos pareigos. Inventorių sudarymo taisyklių egzistavimas padėdavo užtikrinti tam tikrų asmenų teises bei užkirsti kelią galimiems piktnaudžiavimams. Ypač jos praversdavo paveldėtojams ar svetimo turto valdytojams. Sudaryti rejestrai saugodavo juos nuo pernelyg didelių skolintojų pretenzijų. Surašant paveldėtą turtą kartu buvo galima išsamiau susipažinti su perimamu palikimu³¹.

Pomirtinių turto inventorių sudarymo modeliai

Turtas – vienas svarbiausių dalykų miestiečių gyvenime, jų tarpusavio santykiuose³². Vilniečių moterų pomirtiniai turto inventoriai teikia informacijos tiek apie

-
- prasens Stanisławskiej chir[urgowej] obywatelce wileńskiej poniżej dostatecznie opisaną odda-
ję“, 1786 m. lapkričio 17 d. B. Paškevičienės turto inventorius, *Ibid.*, b. 5146, l. 493.
- 27 „Roku 1764 07 12 inwentarz pozostających rzeczy po nieodpowiednym wyjeździe z Wilna za
granicę sławetnej Jej[m]o[ści] pani Konstancyi Honorskiej kunsztu jubilerskiego obywatelki wi-
leń[skiej], wdowy z dziećmi [...]“, 1764 m. liepos 12 d. K. Honorskienės turto inventorius, *Ibid.*,
b. 5142, l. 386.
- 28 „Antonius Honorski aurifex natione de civitate SRM Varsavia fideiubentibus [...]“, Agnius
Urbanavičius, *Vilniaus naujieji miestiečiai 1661–1795 metais. Sąrašas*, Vilnius: Lietuvos istorijos
instituto leidykla, 2009, p. 245.
- 29 Edmundas Laucevičius, Lietuvos knygrišiai, in: *XV–XVIII a. knygų įrišimai Lietuvos biblioteko-
se*, Vilnius: Lietuvos TSR mokslų akademijos Centrinė biblioteka, 1976, p. 17.
- 30 Przemysław Dąbkowski, *Prawo prywatne polskie*, Lwów: drukarnia uniwersytetu Jagiell. pod
zarządęm J. Filipowskiego, 1910, t. 1, p. 242; Idem, *Księga alfabetyczna dawnego prawa prywatne-
go polskiego*, Lwów: pierwsza związkowa drukarnia we Lwowie, 1932, p. 50.
- 31 Andrzej Klonder, Wszystka spuścizna w Bogu spoczywającego. Majątek ruchomy Elbląga i
Gdańska w XVII wieku, in: *Studia i materiały z historii kultury materialnej*, 2000, t. 68, p. 8.
- 32 Aivas Ragauskas, *Vilniaus miesto valdantysis elitas XVII a. antrojoje pusėje*, p. 187.

kilnojamąjį, tiek apie nekilnojamąjį turtą. Pirmąjį sudarė įvairus turtas: pinigai, auksas ir sidabras – stalo įrankiai ir brangenybės, perlai, kiti alavo, cinko, vario rakandai, drabužiai, ginklai, knygos ir laikrodžiai, veidrodžiai ir kiti baldai, vytinės, vežimai, kariatos, arkliai ir kiti, skolaraiščiai, užstatai ir prekės; antrąjį – mūriniai namai, dvareliai, krautuvės, rūšiai, sklypai ir daržai³³. Šių paskirų turto elementų buvimas ir vertė leidžia spręsti apie jų savininkės turtingumą.

Turto inventoriai pasižymi duomenų gausumu ir smulkmeniškumu. Daug priklauso, žinoma, nuo turto savininko visuomeninės padėties ir turtingumo. Todėl tyrinėtojiui, norinčiam susigaudyti tokiame dideliame informacijos kiekyje, labai svarbi pati inventoriaus konstrukcija, jo turinio išdėstymo būdas. Pasak vokiečių istorikės Ruth-Elisabeth Mohrman, surašomų turto elementų išdėstymo schema įvairiose šalyse ir regionuose buvo skirtinga³⁴. XVII a. antrosios pusės – XVIII a. vilniečių moterų pomirtiniai turto inventoriai buvo sudaromi pagal du modelius. Vyravo vadinamasis „vokiškas“ modelis, kai palikimas buvo surašomas pagal atskiras daiktų kategorijas (vok. *Sachgruppen*). Į vieną grupę surašomi panašios paskirties daiktai, kreipiant dėmesį į jų savybes, pvz., iš kokių žaliavų jie pagaminti (alavo, vario, žalvario, geležies, medžio, molio, stiklo, keramikos ir t. t.) arba kiek laiko buvo naudojami (nauji, seni)³⁵. Visų pirma suregistruojami pinigai, toliau auksiniai ir sidabriniai dirbiniai, daiktai iš alavo, žalvario, vario, geležies, dirbiniai iš molio, stiklo, fajanso, porceliano ir medžio, patalynė, drabužiai, kilimai, apmušalai. Vėliau pateikiamas baldų sąrašas, po jo – paveikslų, veidrodžių, laikrodžių, muzikinių instrumentų, ginklų ir knygų registras. Inventorių pabaigoje paprastai pateikiama informacija apie maisto atsargas, gyvųjų inventorių, turėtų vežimus ir karietas. Taip pat aprašomos ir staklės, įrankiai, pagaminti dirbiniai, žaliavos. Vardijami ir rūsiuose saugomi daiktai bei ūkiniai įrankiai. Inventorius paprastai užbaigiamas skolų, pretenzijų ir užstatų suvestinėmis³⁶.

Daiktų aprašymai labai lakoniški, apibūdinamos žaliavos, formos, spalvos, svoris, paprastai nurodomas ir susidėvėjimo lygis. Pvz., gerai panešiotas durtinys (vyriškas drabužis)³⁷, naudotas turkiškas kilimas³⁸, seni skylėti puodai³⁹, senas nuskilęs pusdubenis⁴⁰. Tai rodo, kad kai kurie daiktai vilniečių moterų namuose buvo naudojami iki visiško susidėvėjimo. Pasak kai kurių tyrinėtojų, beveik kiekvienas daiktas, net ir labiausiai susidėvėjęs, rasdavo didmeninį arba individualų pirkėją.

33 *Ibid.*, p. 214.

34 Ruth-Elisabeth Mohrman, Pośmiertelne inwentarze mienia – krytyka źródła, problemy badawcze, in: *KHKM*, 2005, Nr. 2, p. 139.

35 Dariusz Glówka, Andrzej Klonder, *op. cit.*, p. 161.

36 *Ibid.*

37 1676 m. rugpjūčio 17 d. O. Fombegenienės turto inventorius, LVIA, f. SA, b. 5109, l. 150.

38 1684 m. spalio 19 d. A. Gilevičienės turto inventorius, *Ibid.*, b. 5115, l. 268.

39 1676 m. rugpjūčio 17 d. O. Fombegenienės turto inventorius, *Ibid.*, b. 5109, l. 152.

40 1711 m. kovo 25 d. K. Lidertienės turto inventorius, *Ibid.*, b. 5122, l. 545v.

Pirmasis taisydavo ir atnaujindavo įgytą pirkinį, siekdamas jį perparduoti ir gauti pelno, antrasis pasitenkindavo tuo, kad pigiai įsigijo labai susidėvėjusį, bet dar naudingą daiktą ir galėjo jį sutaisyti⁴¹. Turto inventoriuose dauguma surašomų daiktų įvertinama pinigais. Nuo XVII a. vidurio naudojamos kapos grašių, timpos, šilingai ir auksinai. Lygiagrečiai kursavo „geroji“ valiuta – taleriai, dukatai, ir „einamoji“ moneta – auksinai, timpos ir šilingai⁴². Prie paskirų inventoriaus pozicijų kartais nurodomos pastabos, kam tas daiktas užrašomas ar dovanojamas. Pvz., Elžbieta Cholevinienė, pareiškėdama paskutinę valią, aštuonis perlų vėrinius, du auksinius žiedus, alaus virimo katilą ir patalynę įsakė atiduoti anūkei Kotrynai Banevičiūtei; taip pat pažymėjo, kad liko jai skolinga dešimt muštų talerių⁴³.

Inventoriuose vardijamų paskirų turto elementų ar jų kategorijų analizė leidžia pastebėti dar vieną taisyklę. Jo pradžioje visuomet surašomi vertingiausi mirusiojo daiktai, po jų išvardijami mažiau vertingi. Šios taisyklės laikomasi beveik visuose „vokiško“ tipo vilniečių moterų inventoriuose, ypač kalbant apie išskirtą turto kategoriją, kiekvienos jų viduje – mažiau. Ši taisyklė, kaip ir nuo jos priklausantis turto elementų išsidėstymas inventoriuje, – tai surašytų daiktų vertės atspindys XVII a. antrosios pusės – XVIII a. Vilniaus gyventojų sąmonėje, kitaip tariant, daiktų vertės nustatymas inventorių sudarytojų akimis. Vertingiausi daiktai, pvz., sidabriniai indai ar stalo įrankiai, buvo traktuojami kaip apyvartinis kapitalas, t. y. buvo dažniausiai užstatinėjami. Jie buvo mažiau naudojami švenčių proga, o rečiausiai – kasdieniniam vartojimui⁴⁴. Vilniaus miestietės A. Bocevičienės turto inventoriaus pradžioje surašyti pas ją už 150 muštų talerių užstatyti jos brolio Antano Ratkevičiaus sidabriniai indai: keturios taurės, didelė taurelė, puodelis su kojytėmis, indelis su dangteliu ir kt.⁴⁵

Antras – „angliškas“ modelis, lyginant su „vokišku“, teikia žinių apie turtą, esantį tam tikroje patalpoje: troboje, kambaryje ir t. t.⁴⁶ Tarp Vilniečių miestiečių moterų tokio tipo inventorių nepasitaikė, tačiau keli XVIII a. pabaigos inventoriai yra surašyti mišriu būdu: iš pradžių surašomi velionės daiktai, o vėliau pateikiamas tam tikros patalpos aprašymas, arba atvirkščiai – iš pradžių aprašomos gyvenamojo namo patalpos, o vėliau – paliekami daiktai. Mišriu būdu yra surašytas burmistrienės

41 Elżbieta Kowecka, *Źródła do życia codziennego w XIX w. i metody ich badań*, in: *KHKM*, 1996, Nr. 3, p. 256.

42 Aivas Ragauskas, *op. cit.*, p. 197.

43 1703 m. spalio 7 d. E. Cholevinienės turto inventorių, LVIA, f. SA, b. 5121, l. 509.

44 Urszula Augustyniak, *Inwentarze mienia radziwiłłowskiego z XVI–XVII wieku jako źródło do historii mentalności i życia codziennego – możliwości badań*, in: *KHKM*, 2003, Nr. 2, p. 236–237.

45 „Srebro zastawne u mnie od pana brata Antoniego Ratkiewicza w półtoruchset talarach bitych [...]“, 1718 m. rugpjūčio 22 d. A. Bocevičienės turto inventorių, LVIA, f. SA, b. 5123, l. 585.

46 Yra publikuotas Vilniaus gyvenamojo namo 1629 m. inventorių, aprašomos šio namo patalpos, ūkiniai pastatai, sodas, žr. Marija Banikonienė, *Buvusios Vilniaus gyvenamojo namo (vadinto Rożyčovska) 1629 m. inventorių*, in: *Architektūros paminklai*, 1975, t. 3, p. 203–206.

Petronelės Minkevičienės turto inventorių. Iš pradžių pateikiamas mūrinio namo Savičiaus gatvėje aprašymas⁴⁷, o vėliau apibūdinami šiai miestietei priklausę daiktai⁴⁸. Panašiai yra surašyti ir Rozos Eimontienės⁴⁹ bei Onos Šarlotos Lenmingienės⁵⁰ turto inventoriai. Tokio tipo rejestrai teikia informacijos, kaip namas buvo įrengtas pradedant priearangiu ir baigiant palėpe bei rūsiu. Taip pat teikia žinių apie konkrečios patalpos įrengimą ir paskirtį (miegamasis, svečių kambarys, virtuvė ir t. t.)⁵¹.

Tuo tarpu „vokiško“ tipo rejestruose tik labai trumpai užsimenama apie turėtą nekilnojamąjį turtą (lenk. *dobrá stojące*). Pvz., pirklys Anastazijos Gilevičienės turto inventoriuje paminėtas mūrinis namas Arklių gatvėje ir sodas su nameliu už Rūdninkų vartų Azaryčiaus gatvėje⁵², siuvėjos Sofijos Stetkevičienės – mūrinis namas Jatkovos gatvėje⁵³, miestietės Onos Jeznienės – mūrinis namas, Omeljanovičovska vadinamas, Subačiaus gatvėje ir dvarelis Rasų priemiestyje⁵⁴.

Dominuojančios turto kategorijos

Tarp suregistruotų daiktų dominuoja drabužiai. Jie paminėti 43-juose (90 proc.) Vilniaus miestiečių moterų turto inventoriuose (žr. lentelę). Dažniausiai pateikiama informacija apie sijonus – 64 proc., kepures, kepuraites ir šiaudines skrybėles – 54,2 proc., prijuostes – 52,1 proc., sukneles – 50 proc., skaras ir skarelės – 48 proc., apsiaustus ir pirštines – 33,3 proc., kailinius – 23 proc. 7-juose turto inventoriuose paminėtos kojines, tik 3-juose – kelnės. Pvz., trys poros moteriškų kelnų paminėtos tarp O. Š. Lenmingienės daiktų⁵⁵.

40-yje (83,3 proc.) turto inventorių apibūdinami indai. Tarp jų dominuoja indai iš alavo – 73 proc., vario – 67 proc., žalvario – 52 proc. Vilniečių moterų namuose buvo ir skardinių – 23 proc., geležinių – 19 proc., medinių – 14,6 proc., molinių indų – 10,4 proc. XVIII a. antrojoje pusėje atsirado indų iš stiklo – 21 proc., keramikos (fajanso, porceliano) – 14,6 proc. 1764 m. juvelyrės K. Honorskienės turto inventoriuje paminėta žaliai dažyta spinta porcelianiniams ir stikliniams gaminiams sudėti⁵⁶. Daug krištolinių ir stiklinių (taurelių, taurių, bu-

47 „Opisanie kamienicy. Budowla stara. Wjeżdżając z ulicy Sawicz od Rynku po lewej stronie [...]“, 1789 m. lapkričio 11 d. P. Minkevičienės turto inventorių, LVIA, f. SA, b. 5146, l. 1236.

48 „Specyfikacja majątku wszelkiego rodzaju w kamienicy najdującego się“, *Ibid.*, l. 1246.

49 1789 m. gruodžio 1 d. R. Eimontienės turto inventorių, *Ibid.*, b. 5146, l. 1268–1286.

50 1796 m. gruodžio 24 d. O. Š. Lenmingienės turto inventorių, *Ibid.*, b. 5153, l. 592–610v.

51 Elżbieta Kowecka, *op. cit.*, p. 256.

52 1684 m. spalio 19 d. A. Gilevičienės turto inventorių, LVIA, f. SA, b. 5115, l. 274v–275.

53 1698 m. gegužės 15 d. S. Stetkevičienės turto inventorių, *Ibid.*, b. 5120, l. 681.

54 1747 m. gruodžio 1 d. O. Jeznienės turto inventorių, *Ibid.*, f. SA, b. 5129, l. 624–624v.

55 „Spodni damskich par trzy“, 1796 m. gruodžio 24 d. O. Š. Lenmingienės turto inventorių, *Ibid.*, b. 5153, l. 597v.

56 „Jedna szafa ordynaryjna do farfurek lub szkła stawienia zielono farbowana“, 1764 m. liepos 12 d. K. Honorskienės turto inventorių, *Ibid.*, b. 5142, l. 386v.

teliukų, statinaitė su kojytėmis, stiklinių, ąsotelis, puodelis, vyno taurelės, dėžutė su devyniais buteliukais ir kitų) indų rasta tarp Marijonos Jachimavičienės daiktų. Visus šios miestietės namuose buvusius krikščionius ir stiklinius indus apžiūrėjo stiklius Pranciškus Kazlauskas ir įkainojo juos keturiais taleriais. M. Jachimavičienė turėjo ir keramikinių indų – fajansinis ąsotis su kakleliu ir dangteliu, trys tuzinai fajansinių gaminių iš Karaliaučiaus, fajansinė vaza su dangteliu, fajansinių lėkščių ir dubenėlių, fajansinių indelių sviestui ir uogienei bei kt.⁵⁷

35-iuose (73 proc.) turto inventoriuose paminėti baldai – spintos, lovos, stalai, suolai, taburetės, kėdės ir krėslai, skrynios ir kt. Nelabai paplitusios buvo pintinės, jos minimos tik trijuose Vilniaus miestiečių moterų turto inventoriuose. Tarp Barbaros Dregorovienės daiktų užfiksuota pintinė, kurioje buvo 14 vokiškų knygų⁵⁸; tarp M. Jachimavičienės – iš nendrės pinta kiniška pintinė⁵⁹; o tarp Onos Staševskienės – apgadinta pintinė iš Karaliaučiaus⁶⁰. Tiek pat turto inventorių (73 proc.) paminėti ir baltiniai: dėvimieji (marškiniai) – 54,2 proc., lovos (paklodės, užvalkalai ir kt.) – 67 proc., stalo (staltiesės) – 64,6 proc. 31-ame (64,6 proc.) inventoriuje fiksuojamos pagalvės ir antklodės, 28-iuose (58,3 proc.) – rankšluosčiai, 26-iuose (54,2 proc.) – audiniai ir drobės, 14-oje (29,2 proc.) – užuolaidos. Pvz., R. Eimontienės turto inventoriuje paminėtos dvi poros medvilninių užuolaidų langams⁶¹, o tarp O. Jeznienės daiktų užfiksuotas geležinis užuolaidų laikiklis⁶².

Turto inventorių pradžioje paprastai buvo surašomi pinigai, papuošalai ir sidabriniai bei auksiniai daiktai. 29-iuose (60,4 proc.) turto inventoriuose paminėti juvelyriniai dirbiniai, 27-iuose (56,3 proc.) – sidabriniai ir auksiniai indai, 22-juose (46 proc.) – pinigai. Pvz., 1667 m. E. Kušelinienės turto inventoriuje paminėta, kad grynais pinigais liko tik 300 auksinų. Iš juvelyrinių dirbinių paminėta auksinė grandinė – su 165 rutuliukais, du deimantiniai žiedai, užstatytas perlų vėrinys ir kt.; iš sidabrinų ir auksinių daiktų – trys tuzinai sidabrinų šaukštelių, du balti sidabriniai graviruoti, iš vidaus paaukuoti indeliai, taip pat vienas paaukuotas, gelėmis dekoruotas indelis, senovinė didelė puodelio formos taurė (lenk. *rostrubanik*), trys didesni puodeliai midui, o ketvirtas mažesnis su paaukuotais kraštais, senovinis sidabrinis diržas ir kt.⁶³

39,5 proc. turto inventorių užfiksuoti knygų rinkiniai, 42 proc. – paveikslai, portretai ir veidrodžiai, 33,3 proc. – kilimai ir apmušalai, 21 proc. – laikrodžiai.

57 1754 m. lapkričio 9 d. M. Jachimavičienės turto inventorių, *Ibid.*, b. 5132, l. 1314–1316.

58 „Czternaście ksiąg niemieckich z koszykiem [...]“, 1748 m. kovo 9 d. B. Dregorovienės turto inventorių, *Ibid.*, b. 5129, l. 1292.

59 „Koszyk chyński pleciony z trzciny delikatnie [...]“, 1754 m. lapkričio 9 d. M. Jachimavičienės turto inventorių, *Ibid.*, b. 5132, l. 1316.

60 „1 koszyczek królewiecki zepsuty [...]“, 1773 m. balandžio 2 d. O. Staševskienės turto inventorių, *Ibid.*, b. 5143, l. 982v.

61 „Dwie pary firanek do okien bawelnianych białych starych dziurawych [...]“, 1789 m. gruodžio 1 d. R. Eimontienės turto inventorių, *Ibid.*, b. 5146, l. 1272v.

62 „1 pręt żelazny od firanek“, 1747 m. gruodžio 1 d. O. Jeznienės turto inventorių, *Ibid.*, b. 5129, l. 618v.

63 1667 m. vasario 14 d. E. Kušelinienės turto inventorių, *Ibid.*, b. 5104, l. 351.

Tarp O. Š. Lenmingienės daiktų užfiksuotas angliškas sidabrinis „Rose et Sen“ laikrodinis su moterišku dirželiu, taip pat sieninis angliškas „Žurdan“ laikrodinis su spintelė⁶⁴. Vos viename inventoriuje paminėtas muzikinis instrumentas – klavikordas⁶⁵.

Vilniaus miestiečių moterų turto inventoriuose dažnai apibūdinami indai cukrui, arbatai ir kavai (33,3 proc.). R. Eimontienės turto inventoriuje paminėti sidabriniai kavos šaukšteliai, kavinukas ir po du funtus (maždaug 800 g kartu sudėjus) kavos bei cukraus⁶⁶. Tarp P. Minkevičienės daiktų paminėtas arbatinukas, kavinukas, cukrinė ir skardinė dėžutės kavai laikyti⁶⁷. Tarp K. Honorskienės daiktų užfiksuotas mažas kavos staliukas su keturiomis kojomis ir kavos malūnelis⁶⁸, tarp Elenos Stacevičienės daiktų – staltiesė kavos staliukui⁶⁹.

44 proc. turto inventorių paminėti ūkiniai įrankiai – plaktukai, kirviai, pjūklai, žirkės, grandinės, spygnos ir kt.; 19 proc. – laikyti gyvuliai (arkliai, karvės, kiaulės ir kt.; naminių paukščių turėjo tik viena Vilniaus miestietė), 17 proc. – grūdai ir miltai, 14,6 proc. – transporto priemonės (vežimai, rogės, kariatos). Vandens transportas – vytinės ir strugai paminėti tik 2-juose turto inventoriuose.

27,1 proc. Vilniaus miestiečių moterų turto inventorių paminėti dokumentai – pirkimo–pardavimo, testamentai, sutartys ir kvitai; 21 proc. – aprašomas turėtas nekilnojamas turtas – mūriniai namai, daržai ir dvareliai; 23 proc. – įvairūs gėrimai – alus, midus, degtinė, vynas ir kt.; 21 proc. – maisto produktai – rūkyta mėsa, lašiniai, kumpis, grietinė, pienas, varškė; 21 proc. – verpalai ir verpimo rateliai; 21 proc. – rožiniai, maldaknygės ir kryželiai.

Labai retai moterų turto inventoriuose minimas muilas ir muilinės (iš viso keturi inventoriai); dviejuose inventoriuose paminėti akiniai, šukos, šaškių lenta ir šaškės, sviestmušė, duonkepė, popierius, plunksna ir rašalas; vos viename – šluota, šepetys voratinkliui nuimti, įvairios vėduklės ir citrinų sulčiaspaudė.

64 „Zegarek angielski srebrny w trzech kopertach autora Rose et Sen z łańcuszkiem stalowym damskim [...], zegarek ścienny angielski autora Żurdana tygodniowy z szafką czarną belcowaną [...]“, 1796 m. gruodžio 24 d. O. Š. Lenmingienės turto inventorių, *Ibid.*, b. 5153, l. 592v.

65 „Klewikord cały zł[oty] 5“, 1676 m. balandžio 13 d. K. Lukaševičienės turto inventorių, *Ibid.*, b. 5108, l. 492.

66 „Łyzeczek cztery do kawy próby dwunastej [...]“, „jeden [imbryk] na nóżkach do kawy“, „za dwa funty kawy i dwa funty cukru [...]“ 1789 m. gruodžio 1 d. R. Eimontienės turto inventorių, *Ibid.*, b. 5146, l. 1270–1270v, 1278.

67 1789 m. lapkričio 11 d. P. Minkevičienės turto inventorių, *Ibid.*, b. 5146, l. 1252v–1253v.

68 1764 m. liepos 12 d. K. Honorskienės turto inventorių, *Ibid.*, b. 5142, l. 386, 387.

69 „Serweta kafowa do kawy z osobami złotych cztery“, 1773 m. gegužės 19 d. E. Stacevičienės turto inventorių, *Ibid.*, b. 5143, l. 997v.

Lentelė. Dominuojančios turto kategorijos Vilniaus miestiečių moterų turto inventoriuose

Turto kategorijos	1658–1798 m.	
	Inventorių skaičius	Procentinė išraiška
Drabužiai	43	90
Batai	11	23
Baltiniai	35	73
<i>dėvimieji (marškiniai)</i>	26	54,2
<i>lovos (paklodės, užvalkalai ir t. t.)</i>	32	67
<i>stalo (staltiesės)</i>	31	64,6
Rankšluosčiai	28	58,3
Pagalvės, antklodės	31	64,6
Užuolaidos	14	29,2
Audiniai, drobės	26	54,2
Verpalai, verpimo ratelis	10	21
Vaikų drabužiai, daiktai, lopšiai	9	19
Indai	40	83,3
<i>alavas</i>	35	73
<i>varis</i>	32	67
<i>žalvaris</i>	25	52
<i>medis</i>	7	14,6
<i>molis</i>	5	10,4
<i>geležis</i>	9	19
<i>ketus</i>	4	8,3
<i>skarda</i>	11	23
<i>stiklas</i>	10	21
<i>keramika</i>	7	14,6
Indai cukrui, kavai, arbatai	16	33,3
Papuošalai	29	60,4
Sidabriniai ir auksiniai daiktai	27	56,3
Pinigai	22	46
Knygos	19	39,5
Paveikslai, portretai	20	42
Veidrodžiai	20	42
Laikrodžiai	10	21
Kilimai, apmušalai	16	33,3
Baldai	35	73
Ūkiniai įrankiai (geležiniai)	21	44
Maistas	10	21
Gėrimai	11	23
Transportas	7	14,6
Gyvuliai	9	19
Grūdai, miltai	8	17
Odiniai gaminiai	8	17
Dokumentai	13	27,1
Nekilnojamasis turtas	10	21
Rožinis, maldaknygė, kryželis	10	21

Turto inventorių patikimumas

Tarp tyrinėtojų daug diskusijų kelia pomirtinių turto inventorių patikimumo klausimas. Teiginiai, kad inventoriuje turi būti suregistruotas kiekvienas namų ūkio daiktas, ypač mirusiojo turtas, kilnojamas ir nekilnojamas, skamba optimistiškai⁷⁰. Iš tikrųjų į turto rejestrą buvo įtraukiami ne visi tam tikrame namų ūkyje buvę daiktai. XVII a. antrosios pusės – XVIII a. Vilniaus miestiečių moterų turto inventoriuose yra mažai informacijos apie vaikiškus drabužius⁷¹, žaislus⁷², stalo įrankius, ypač šakutes ir peilius, kai kuriuos kasdienio naudojimo daiktus. Pvz., lenkų tyrinėtojas Andrzejus Pośpiechas, analizuodamas XVII a. Vakarų Lenkijos bajorijos inventorių, priėjo prie išvados, kad 85 proc. bajorų neturėjo avalynės, 90 proc. dvarų nebuvo keramikinių indų, o pusėje bajorų namų nebuvo stalų, kėdžių ir lovų⁷³. Išlikusių miestiečių moterų turto inventorių analizė atskleidžia, kad tik vienuolikoje rejestrų (23 proc.) paminėti batai. Mažiau vertingų daiktų neužfiksavimas inventoriuje apsunkina būtiniausių kasdienio naudojimo daiktų analizę, jų lyginimą su kitose šalyse aptariamu laikotarpiu naudotais daiktais.

B. Groickio teigimu, mirusiojo paliktą turtą surašinėjęs raštininkas Rotušėje privalėjo prisiekti, jog „beveik nieko [...] nepraleido [...], ką reikėjo įtraukti į rejestrą [...], ir nieko nepridėjo, ką reikėjo praleisti“⁷⁴. Tai rodo, kad tam tikri nutylėjimai arba praleidimai buvo teisiškai akceptuojami.

Jei paveldėtojai dėl tam tikrų priežasčių negalėjo dalyvauti turto inventoriaus sudarymo procese, tai dalis daiktų galėjo pradingti. 1698 m. miestietės Daratos Chochlovskienės inventoriuje aprašoma situacija, kai paveldėtojai pasigedo kai kurių inventoriuje paminėtų daiktų. Jie atvykę į Vilnių kreipėsi į magistratą dėl inventoriaus išdavimo. Jį peržiūrėjęs paaiškėjo, kad velionės namuose trūksta kelių daiktų: šešių sidabrinųjų šaukštelių, aksominio durtinio, šilkinės prijuostės, auksinio vestuvinio žiedo, katilo, mažos grūstuvės be grūstuvėlio, dviejų butelių, 5 auksinų vertės žalvarinės žvakidės. Kai jie pradėjo reikalauti grąžinti šiuos daiktus, tuomet kepurininkas Samuelis Ryšlinskis prisipažino, kad jis kartu su pirkliais Kazimieru Januškevičiumi už 30 auksinų užstatė velionei priklausiusį vyrišką viršutinį drabužį (lenk. *czamara*) ir suknelę⁷⁵.

70 Andrzej Klonder, Mienie godne szlachcica i mieszczanina w krajach Europy Środkowej w XVII wieku, in: *KHKM*, 2001, Nr. 1–2, p. 86

71 Vaikiški drabužiai minimi 1764 m. juvelyrės K. Honorskienės turto inventoriuje: „Trzy chustki ordynaryjne do szyi dziecinne, jedna spódnica dziecinna płócienna w pasy, dwa kaftaniki dziecinne, to jest jedna dymowa, a druga z kałamajki prostej“, LVIA, f. SA, b. 5142, l. 387v.

72 1757 m. rugsėjo 7 d. K. Reinerienės turto inventoriuje minimos penkios raudonos gipsinės lėlės: „5 sztuk gybsowych czerwony[ch] lalok na szafie pobitych“, *Ibid.*, b. 5135, l. 750v.

73 Dariusz Główka, Andrzej Klonder, *op. cit.*, p. 162.

74 Andrzej Klonder, *Wszystka spuścizna w Bogu spoczywającego*, p. 14–15.

75 1698 m. lapkričio 7 d. D. Chochlovskienės turto inventorių, LVIA, f. SA, b. 5120, l. 881.

Turto inventorių tikslumas priklausė nuo daugelio veiksnių – surašymo aplinkybių, giminaičių, turto globėjų, surašančiųjų – raštininkų ir metinių tarėjų sąžiningumo, atrankos ir įkainojimo išsamumo⁷⁶, pagaliau nuo vyraujančio inventoriaus surašymo modelio, tradicijų bei atsitiktinumų.

Moterų dalyvavimas miesto ūkiniame gyvenime

Prekybininkės

XVII a. pradžioje Vilnius dėl politinių ir ekonominių priežasčių iš dalies prarado vieno žymiausių Rytų Europos prekybos centrų statusą. Dėl įvykusių pokyčių mažėjo prekybos apyvarta ir prekybinis kapitalas. Tačiau nepaisant to, pirklio profesija buvo kilnesnė už bet kurio amatininko, o gildija – stipresnė už cechus⁷⁷. Prekyba vertėsi daug Vilniaus miestiečių. Net cecho nariai iš dalies buvo pirkliai, galėjo patys, nesinaudodami jokiais tarpininkais, pardavinėti savo gaminius mieste⁷⁸. Daugelis tyrinėtojų pabrėžia moterų – meistrų žmonių ir dukterų – vaidmenį cecho dirbinių realizavimo procese⁷⁹. Meistro šeimos atstovių aktyvų dalyvavimą prekyboje cecho gaminiams lėmė noras atitolinti jį nuo problemų, susijusių su prekių realizavimu, ir tokie atsitiktiniai atvejai kaip meistro liga, senyvas amžius ir dažnas jo nebuvimas mieste. Tačiau tai kartu suteikdavo joms galimybę įgyti tam tikros patirties, kuri, be abejonės, praversdavo ateityje verčiantis didmenine ar mažmenine prekyba⁸⁰.

Tenka pripažinti, kad didmeninėje prekyboje dominavo vyrai. Tik nedaugelis moterų (dažniausiai našlės) ryždavosi užsiimti didmeniniais sandoriais, toli nuo Vilniaus vykstančiais mainais ar tarptautiniais kreditiniais santykiais⁸¹. Tuo tarpu smulkiojoje prekyboje, ypač maisto produktais (vištiena, sviestu, sūriais, žuvimis, miltais, košėmis, duona, pyragais, daržovėmis ir vaisiais), labiau reikėsi moterys⁸². Pvz., 1658 m. Vilniaus miesto pajamos buvo gautos

76 Aivas Ragauskas, *Vilniaus miesto valdantysis elitas XVII a. antrojoje pusėje*, p. 195.

77 *Ibid.*, p. 220–221.

78 Vincas Žilėnas, Vilniaus miesto prekybos bruožai XVI ir XVII šimtmečiuose, in: *Mūsų praeitis*, 1995, t. 4, p. 115–116.

79 Andrzej Karpiński, *Kobieta w mieście polskim w połowie XVI i w XVII wieku*, Warszawa: Instytut historii PAN, 1995, p. 66; Janusz Tandecki, *Kobieta w rzemiośle wielkich miast pruskich na przełomie średniowiecza i czasów nowożytnych*, in: *Struktury administracyjne i społeczne oraz formy życia w wielkich miastach Prus Krzyżackich i Królewskich w średniowieczu i na progu czasów nowożytnych*, Toruń: Uniwersytet Mikołaja Kopernika, p. 126.

80 Andrzej Karpiński, *Przekupki, kramarki, straganiarki. Zakres feminizacji drobnego handlu w miastach polskich w drugiej połowie XVI i w XVII wieku*, in: *KHKM*, 1990, Nr. 1–2, p. 86.

81 Maria Bogucka, *Białogłowa w dawnej Polsce: kobieta w społeczeństwie polskim XVI–XVIII wieku na tle porównawczym*, Warszawa: Wydawnictwo „Trio”, p. 76.

82 *Ibid.*, p. 77.

iš „6 merginų, kurios pasninko metu pardavinėja aliejų“⁸³, 1661 m. – iš „žuvų prekystalių [...], prie kurių žvejės pardavinėja šviežias ir rūkytas žuvis“, „mažų prekystalių aikštėje prie Rotušės, kur moterys pardavinėja įvairias smulkias prekes ir audeklus“, „prekystalių, prie kurių merginos pardavinėja kvietinę duoną ir pyragus“, „duonininkių, prekiaujančių Žemaitijos [gatvės prekystalių] eilėje ir pardavinėjančių duoną“, „kruopininkių“, „prekystalių, prie kurių merginos pardavinėja sūrius“, „duonininkių prekystalių, esančių prie mėsinių“, „paukštinių prekystalių, prie kurių pardavinėja vištas, žąsis ir kitus įvairius paukščius“, „kopūstininkių, kurios pardavinėja raugintas daržoves“, „daržininkių, kurios prie prekystalių žaliomis daržovėmis prekiauja“⁸⁴, 1688 m. – kopūstininkių, merginų, pardavinėjančių prie Rotušės įvairias smulkias prekes ir drobes; krautuvininkių, pardavinėjančių skaras ir nérinius; merginų, pardavinėjančių daržoves, obuolius, kriaušes ir kitus vaisius, sėklas, kiaušinius, pyragus, duoną, miltus, krakmolą, sūrius, vištas ir kitus paukščius, žvakes; kruopininkių, pardavinėjančių žirnius, aguonas ir kanapes⁸⁵. XVIII a. antroje pusėje miesto pajamos iš krautuvėlių ir turgaus stalų nuomos išaugo nuo 1423 auksinų 1751 m. iki 3868 auksinų 1783 m. Pajamų iš prekyviečių nuomos augimas atspindėjo amatų gamybos pakilimą ir platesnės miesto rinkos formavimąsi⁸⁶. Miesto gyventojų aprūpinimas maisto produktais ir būtiniausiomis prekėmis bei gerai funkcionuojantis vietinis turgus turėjo didelės reikšmės miesto kasdieniniame gyvenime ir iš esmės atspindėdavo miestiečių gyvenimo lygį⁸⁷.

Prie Rotušės aikštės maisto produktais prekiaujančių moterų paminėjimas šaltiniuose rodo, kad čia koncentravosi pagrindinė Vilniaus prekyba. Aikštės vidury, kaip teigia Maria Łowmiańska, stovėjo dvi eilės krautuvių, kurių vienoje buvo pardavinėjami audiniai, kitoje – galanterija. Nekiľnojamojo turto mieste neturintys mažmenininkai, perpirklės ir amatininkai galėjo nuomotis krautuves iš privačių savininkų (stambių pirklių) ar iš magistrato. Pastarasis 1647 m. čia turėjo 720 krautuvių, iš jų maisto – 393, amatų – 135, „alkūnių“ – 174, likusios – neaiškios paskirties. Miestas nuomodavo smulkiems prekybininkams ir 390 vadinamųjų „prekyviečių“, iš jų maisto – 229⁸⁸.

83 1657–1663 m. išrašai iš Vilniaus miesto pajamų ir išlaidų knygų, in: *LDK kasdienis gyvenimas: Lietuvos istorijos skaitinių chrestomatija*, sudarė ir parengė Algirdas Baliulis ir Elmantas Meilus, Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2001, p. 562.

84 *Ibid.*, p. 571.

85 *Rachunki miasta Wilna z r. 1657 i 1688*, podał Jan Obst, Wilno: Zawadzki, 1914, p. 37, 39–41, 43–45, 47–54, 56, 58.

86 Danutė Blažytė, Vilniaus miesto izdo pajamos ir išlaidos XVIII a. antroje pusėje, in: *Jaunųjų istorikų darbai*, 3-ioji knyga, Vilnius: Lietuvos TSR mokslų akademija, Istorijos institutas, 1980, p. 111–112.

87 Andrzej Karpiński, *op. cit.*, p. 82.

88 Maria Łowmiańska, *Wilno przed najazdem moskiewskim 1655 roku*, Wilno: Wydawnictwo Magistratu m. Wilna, 1929, p. 124–125.

Informacijos apie krautuvių įrengimą, prekes bei jų vertę yra šešiolikoje vilniečių moterų pomirtinių turto inventorių. Tai sudaro trečdalį (33,3 proc.) visų rastų inventorių skaičiaus. Vilniaus miestietės dažniausiai turėdavo vienos rūšies prekių krautuves. Tarp jų dominuoja bakalėjos (7 turto inventoriai) ir audinių (3 turto inventoriai) prekių krautuves, viena miestietė turėjo geležies prekių krautuę, dar viena – galanterijos ir dar viena – druskos. Dvi miestietės išlaikė skirtingų rūšių prekių krautuves: viena – geležies ir galanterijos, kita – audinių ir galanterijos. Pomirtinių turto inventorių sudarytojams mažai rūpėjo, kaip atrodė krautuvsė esantys įrengimai bei reikmenys. Šie daiktai jiems buvo gerai pažįstami, todėl jų ypatybių dažniausiai neapibūdindavo. Tokių duomenų šiuose šaltiniuose pasitaiko retai ir jie apibūdinami tik bendrais bruožais⁸⁹.

Iš 1684 m. našlės Anastazijos Gilevičienės turto inventoriaus aiškėja, kad ji turėjo bakalėjos prekių krautuę, tačiau joje buvusių bakalėjos ir gastronomijos prekių sąrašas nepateikiamas. Tik yra žinoma, kad dvi savaitės iki krautuvsės savininkės mirties joje buvo prekių už 1427 auksinus ir 26 grašius⁹⁰. Dvejus metus šioje krautuvsėje prekiaavo Mykolas Zachareševičius, kuris, mirus A. Gilevičienei, pageidavo gauti už savo darbą tam tikrą atlygį⁹¹. Apibūdinant laidotuvių išlaidas pažymima, kad 20 auksinų buvo išleista juodos spalvos storam vilnoniam audiniui – bajui – įsigyti, kuris buvo skirtas M. Zachareševičiaus kuntušui pasiūti. Taip pat nurodoma, kad šis prekiautojas A. Gilevičienės laidotuvsėms iš krautuvsės paėmė 42 įvairaus dydžio vaškinės žvakės⁹². Tai rodo, kad šioje krautuvsėje tikriausiai buvo prekiaujama ir ūkinio pobūdžio prekėmis.

Pirkė Kotryna Lidertienė taip pat turėjo bakalėjos krautuę. Prekių sąrašas 1711 m. sudarytame jos turto inventoriuje nepateikiamas, tačiau jame yra informacijos apie krautuvsės įrengimą, baldus, svarstyklės ir svarsčius. Pasirodo, kad šioje krautuvsėje buvo 68 maži stalčiai, 12 didelių stalčių su juos laikiusiu karkasu, stalas su stalčiais, kelios svarstyklės (medinės, 1 svaro, pusketvirtinės ir vienos neveikiančios) ir svarsčiai (40 svarų akmeninis svarstis, 36, 13, 12 ir 6 svarų geležiniai svarsčiai, 2 svarų švininis svarstis, 1 svaro ketaus svarstis ir 1 svaro žalvarinis sudedamasis svarstis), 1 geležinė grūstuvė su grūstuvėliu ir skardinis dubenėlis aliejui⁹³. K. Lidertienė mirė netrukus po savo sutuoktinio Fridricho mirties. Yra išlikęs jo 1710 m. pomirtinis turto inventorių, kuriame K. Lidertienė įvardijama

89 Stasys Samalavičius, Vilniaus krautuvsės ir jų atributika XVII–XVIII a., in: *Architektūros paminklai*, 1980, t. 6, p. 25.

90 „W kramie korzennym dwiema niedzielami przed śmiercią przepisany m ma być towarów za 1427 [złoty ch i] 26 [groszy], 1684 m. spalio 19 d. A. Gilevičienės turto inventorių, LVIA, f. SA, b. 5115, l. 270.

91 „Michał Zachariaszewicz kramarz o zasłużone sobie jako kramarzowi za dwie lecie przychodzące czynił przypowiadanie“, *Ibid.*, l. 276v.

92 1684 m. spalio 19 d. A. Gilevičienės turto inventorių, *Ibid.*, l. 279.

93 1711 m. kovo 25 d. K. Lidertienės turto inventorių, *Ibid.*, b. 5122, l. 548v–549; Stasys Samalavičius, *op. cit.*, p. 27.

kaip našlė⁹⁴. Po pirklio F. Liderto mirties krautuvėje buvo likę prekių už 2946 auksinus ir 23 grašius. Dėl 1710–1711 m. Vilniuje siaučiančios maro epidemijos ši krautuvė buvo uždaryta ir pati K. Lidertienė mirė⁹⁵. Po jos mirties krautuvėje liko prekių už 1727 auksinus ir 23 grašius. 600 auksinų buvo išmokėti prekiautojui Andriui Perškevičiui už trejų metų darbą krautuvėje, 56 auksinai – Budickiui ir Genelevičiui už prieskoninių augalų šaknis (lenk. *za korzenie*), 40 auksinų – Suzinui už dėklus pistoletams⁹⁶.

Našlės Kotrynos Packevičienės⁹⁷ bakalėjos ir galanterijos krautuvėje taip pat buvo įvairių stalčių prekėms laikyti. Įėjus į krautuvę iš dešinės pusės buvo 22 stalčiai, 6 aruodai, už jų dar 6 stalčiai. Iš kairės pusės 6 aruodai, už jų 6 stalčiai, iš viršaus apkalti lentomis. Krautuvės viduryje stovėjo didelis stalas su keliais stalčiais. Taip pat buvo ketaus ir geležies svarsčiai bei geležinis grūstuvėlis⁹⁸. K. Packevičienės turto inventoriūs išsiskiria tuo, kad jame pateikiamas bakalėjos ir galanterijos prekių sąrašas. Tarp bakalėjos prekių paminėti pipirai, Venecijos kmynai, gvazdikai, alūnas, kardamonas, lauro lapai, cinamonas, citvaro šaknys, rozmarinas, džiovintos apelsinų žievelės, juodasis riešutas ir kt. Tarp ūkinių ir kultūros prekių dominuoja vaškas, žvakės, derva žvakių gamybai; dar šioje krautuvėje buvo prekiaujama akiniais, skustuvų galūstuvais, popieriumi, futliariukais, įvairiais dažais ir stiklo gaminiais (buteliukais, taurelėmis)⁹⁹.

Bakalėjos prekių krautuvę turėjo ir Emerencijona Perškevičienė. Tačiau jos 1727 m. turto inventoriuje nepateikiama informacija apie krautuvės įrengimą, baldus ir prekes. Paminėta tik tai, kad krautuvėje pradėjus dirbti prekiautojui išaugo skolos¹⁰⁰. Daugiau informacijos išlikę apie pirklės Marijonos Šidlauskienės bakalėjos ir galanterijos prekių krautuvę. Iš 1744 m. sudaryto krautuvės rejestro aiškėja, kad, be prieskoninių augalų šaknų, čia buvo prekiaujama ir ūkinio bei kultūrinio pobūdžio prekėmis: akiniais, lošimo kortomis, smeigtukais, metalo lapais, peiliais, diržais, buteliukais, vaškinėmis žvakėmis. Iš įrenginių paminėtos kelios svarstyklės (12 svarų, 1 svaro ir mažiau nei 1 svaro sudedamosios ketaus svarstyklės, geležiniai naščiai nuo svarstyklių) ir 2 ploni žalvariniai svarsčiai¹⁰¹. Iš

94 „[...] Catharina Zahorska Lidertowa [...] vidua [...]“, 1710 m. birželio 5 d. F. Liderto turto inventoriūs, LVIA, f. SA, b. 5122, l. 486.

95 „[...] przez powietrze kram zamknięta była i sama pani Lidertowa umarła [...]“, 1711 m. kovo 25 d. K. Lidertienės turto inventoriūs, *Ibid.*, l. 547.

96 „Dla im[ci] pana Budzickiego za korzenie zł[otych] 20, za olstra dla im[ci] pana Suzina zł[otych] 40, dla im[ci] pana Gienielewicza korzenia za zł[otych] 16, panu Andrzejowi Pierszkiewiczowi jako kramarzowi za lat 3 złotych 600“, *Ibid.*

97 „[...] Catharina Packiewiczowa negotiatricis Vilnensis vidua [...]“, 1725 m. birželio 14 d. K. Packevičienės turto inventoriūs, *Ibid.*, b. 5125, l. 27.

98 *Ibid.*, l. 30v.

99 *Ibid.*, l. 28v–30.

100 „[...] ekscepty dlugu przez kramnika po objęciu kramu zaciągnionego“, 1727 m. vasario 28 d. E. Perškevičienės turto inventoriūs, *Ibid.*, l. 285.

101 1744 m. gruodžio 18 d. M. Šidlauskienės turto inventoriūs, *Ibid.*, b. 5128, l. 1266–1267.

interjero detalių paminėtas 8 auksinų vertės įremitas maskvietiškas veidrodis¹⁰². Visi M. Šidlauskienės krautuvėje buvo stalčiai ir kiti mediniai įrenginiai įkainoti 50 auksinų¹⁰³.

Iš 1762 m. Benediktos Paškevičienės turto inventoriaus aiškėja, kad jai priklausančioje bakalėjos krautuvėje buvo įrenginių ir prekių už 10 tūkst. auksinų. Ši krautuvė buvo įsikūrusi prie Rotušės esančiame mūriniame name¹⁰⁴. B. Paškevičienės inventoriuje vardijamos ir druskos krautuvėms būdingos prekės: druska, sėmenys, kanapės ir aliejus. Jos buvo laikomos medinėse statinėse ir kituose panašiuose induose. Dar užsimenama apie krautuvę pas Joną Daškevičių, iš jo B. Paškevičienė tikriausiai nuomojosi krautuvę. Toliau vardijamos statybos reikmenų prekės: plienas, skarda ir kt.¹⁰⁵ Todėl galima daryti prielaidą, kad B. Paškevičienei galėjo priklausyti net trys krautuvės: bakalėjos, druskos ir geležies prekių. Pasirodo, kad ši Vilniaus miestietė prekiaudavo ir Karaliaučiuje. B. Paškevičienės turto inventoriaus pabaigoje pažymima, kad rugiai, lašiniai ir taukai paliekami birioms prekėms nugabenti iš Vilniaus į Karaliaučių¹⁰⁶. Šiame mieste buvo parduoti sėmenys ir kanapės, apmokėtos skolos ir už 300 auksinų parduotas daugiau nebereikalingas strugas. XVII–XVIII a. vytinėmis ir strugais dažnai buvo plukdomos prekės iš Vilniaus į Karaliaučių, taip pat iš Karaliaučiaus į Vilnių¹⁰⁷.

Bakalėjos prekių krautuvę turėjo ir pirklė O. Hrinkevičienė. Jos 1778 m. turto inventoriuje vardijamos bakalėjos ir gastronomijos prekės: aliejus, pipirai, imbieras, džiovintos apelsinų žievelės, šafranas, ryžiai, muškatas, kardamonas, gvazdikai, cinamonas, itališki makaronai ir kt.¹⁰⁸ Ji prekiaudavo ne tik prieskoniais. Inventoriuje pažymima, kad išpardavus vyną, cukrų ir žirnius gauti 2352 auksinai. Tačiau O. Hrinkevičienė vertėsi ne tik prekyba. Jos inventoriuje pateikiamas neatgautų kreditų sąrašas¹⁰⁹, taip pat pažymima, kad 400 auksinų buvo gauti už mūrinio namo nuomą¹¹⁰.

Vilniaus miestiečių moterų turto inventoriuose yra informacijos ir apie audinių krautuves. Vienose iš jų buvo prekiaujama vien audiniais, o kitose, be audinių, būdavo jų gaminių, gatavų drabužių, jų priedų ir puošybos detalių, kailių ir kt.¹¹¹

102 „1 zwierciadło arkuszowe w ramy oprawione moskiewskie valoris zł[otych] 8“, *Ibid.*, l. 1266v.

103 „[...] aparcenja kromu z szufladami i innym drzewem taksowano złotych 50“, *Ibid.*, l. 1267.

104 „W kromie korzennym pod kamienicą [...]“, 1762 m. birželio 26 d. B. Paškevičienės turto inventorių, *Ibid.*, b. 5140, l. 695.

105 *Ibid.*

106 „Żyto, słonina, sadła na sprowadzenie towarów sypnych do Królewca zostawują się, gdyż więcej na potrzebę strugową nie znajduje się“, *Ibid.*, l. 695v.

107 Stasys Samalavičius, XVII–XVIII a. prekybinis laivynas Lietuvoje, in: *Vilniaus miesto kultūra ir kasdienybė XVII–XVIII amžiuose*, sudarė Almantas Samalavičius, parengė Aivas Ragauskas, Vilnius: Edukologija, 2011, p. 91.

108 1778 m. rugpjūčio 22 d. O. Hrinkevičienės turto inventorių, LVIA, f. SA, b. 5144, l. 897v–898.

109 „Kredyta dotąd niepozyskane“, *Ibid.*, l. 901.

110 „Z arendy z murowanki 400 [złotych]“, *Ibid.*, l. 901v.

111 Stasys Samalavičius, Vilniaus krautuvės ir jų atributika, p. 25.

1705 m. sudarytame Eudokijos Harasimavičienės turto inventoriuje išvardyti audiniai ir puošybos elementai, esantys Imbaruose prie Mykolo Dembkovskio krautuvės¹¹². Tarp jų buvo šilkinų virvučių, įvairaus šilko, juostelių (kaspinėlių), baltų, mažų šilkinų ir didelių sagų, įvairių puošybos detalių žiponams ir kuntušams ir t. t. Grynais pinigais liko krautuvėje 24 auksinai ir 9 grašiai, 40 auksinų ir 15 grašių išleido tarnaitė šeimininkės reikmėms, o 40 auksinų pasiėmė savo reikmėms¹¹³.

1719 m. Marijonos Kozačėnienės turto inventoriuje užsimenama apie turėtą gelumbės ir medžiagų krautuvę, kurioje prekiautoju dirbo Tomašas Bielavskis¹¹⁴. Tačiau trūksta informacijos apie krautuvės įrengimą ir prekių asortimentą. Iš 1757 m. burmistrinės Kristinos Minkevičienės turto inventorius aiškėja, kad jai priklausė audinių ir galanterijos prekių krautuvė¹¹⁵. Joje buvo prekiaujama įvairiais audiniais: štofų, liustrinu, grodeturu, kitaika, atlasu, damastu, drajetu, poplinu (dar vadinamu tabinetu), gazu, batistu, olandiškomis drobėmis, flora, anglišku kamlotu, medvilne ir kt., taip pat įvairiomis puošybos detalėmis: pelerinomis, apykaklėmis, medžiaginėmis gėlėmis, kaspinais, kokardomis ir t. t. Be audinių ir puošybos elementų, buvo prekiaujama ir vyriškomis bei moteriškomis kepurėmis, kojiniėmis, pirštinėmis, batais, tabakinėmis, auskarais, kišeninių laikrodžių grandinėlėmis ir šilkinėmis juostelėmis, vėduoklėmis, žibintais ir kitomis importuojamomis prekėmis¹¹⁶. Apie šilkinų prekių parduotuvėlę¹¹⁷ trumpai užsimenama ir 1789 m. P. Minkevičienės turto inventoriuje. Tačiau čia daugiau dėmesio skiriama alaus daryklos ir smuklės įrenginiams, baldams ir indams, įvairių rūšių gėrimams – mišui, degtinei, vynui – apibūdinti.

Vilniaus miestietės turėjo ir geležies bei galanterijos prekių krautuvių. Jose buvo prekiaujama geležimi ir jos gaminiais, įvairiais metaliniais įrankiais, statybos reikmenimis, ginklais bei atskiomis jų dalimis, įvairiomis ūkinėmis ir kultūrinėmis prekėmis¹¹⁸. Pvz., vaitienė Kotryna Lukaševičienė prekiaavo pistoletais, šovinių krepšeliais, šautuvų kulkomis, parakinėmis; balnais, balno lankeliais ir kilpomis, prie balno prisegamais dėklais pistoletams, rimbais, apynasriais, vadžiomis, pa-

112 „Inwentarz rzeczy po nieboszcze pani Harasimowiczowej szmuchlerskiego towaru przy kromie pana Michała Dembkowskiego na Imbarach leżącego spisanych“, 1705 m. E. Harasimavičienės turto inventorius, *Ibid.*, b. 5122, l. 26. M. Dembkovskis savo testamente užsimenama apie turėtą krautuvę, kuri sudegė 1707 m. gaisro metu. Pas jį ir jo prekiautoją išliko tik šioje krautuvėje buvusių prekių rejestrai, žr. 1709 m. lapkričio 18 d. M. Dembkovskio testamentas, *Ibid.*, b. 5343, l. 471v.

113 1705 m. E. Harasimavičienės turto inventorius, *Ibid.*, b. 5122, l. 26–27.

114 „Towary w kromie sukiennym i materialnym kramniczkowi Tomaszowi Bielawskiemu na rege-

strze podane [...]“, 1719 m. birželio 30 d. M. Kozačėnienės turto inventorius, *Ibid.*, b. 5124, l. 77.

115 „Inwentarz jurydzyczny [...] dla porachowania kramu w Bogu zeszej szlachetnej im[ci] p[ani] Krystyny z Dauwów Minkiewiczowej burmistrzowej wileń[skiej] [...]“, 1757 m. kovo 15 d. Kristinos Minkevičienės turto inventorius, *Ibid.*, b. 5135, l. 169.

116 1757 m. kovo 15 d. K. Minkevičienės turto inventorius, *Ibid.*, l. 169–174.

117 „Towary w sklepie jedwabnym“, 1789 m. lapkričio 11 d. P. Minkevičienės turto inventorius, *Ibid.*, b. 5146, l. 1252.

118 Stasys Samalavičius, Vilniaus krautuvės ir jų atributika, p. 25.

kinktais, pavalkais, veltiniais; žirkklėmis, kardais, vinimis, dalgiais, kirviais ir t. t. Krautuvės įrenginiai ir baldai neapibūdinami, tik paminėtos 10 auksinų vertės svarstyklės ir svarsčiai¹¹⁹. Panašių prekių randama ir 1703 m. Elžbietos Starobulinskienės turto inventoriuje. Mažosios gildijos (lenk. *Mała Gielda*) mūriniame name Imbaruose buvo dažytinės drobės, žirklių avims kirpti, naujų kaustytų ir senų geležinių skrynių, grandinių, paprastų spynų su raktais, kastuvų, kirvių, vinių, spintų vyrių, mažų geležinių grandinėlių, geležinių virbų. Tarp šių geležies prekių paminėti vilnietiški svarsčiai¹²⁰.

Iš 1758 m. knygininkės Kotrynos Melcheravičienės turto inventoriaus aiškėja, kad ji savo krautuvėje prekiaavo ne tik knygomis, bet ir galanterijos prekėmis¹²¹. Tarp įvežtinių prekių dominuoja kryželiai, rožiniai, kočėlai tešlai kočioti, žnyplės ir šaukšteliai cukrui, poliruoti ir paprasti akiniai, dėklai akiniams, pieštukai, žirkklės, taurelės, šukos, segtukai, sagtys, sagos, tabakinės, auskarai, žiedai, kišeniniai peiliukai su futliariukais, skustuvai, mezgamięji virbalai, paveikslėliai, įvairūs antspaudai ir kt.¹²²

Tik vienai Vilniaus miestietei priklausė druskos krautuvė. 1695 m. pirklės Jadvygos Rudanauskienės turto inventoriuje paminėtos parduotuvėlėje prie Rotušės esančios prekės¹²³. Tarp jų – aliejaus statinė, įvairūs indai aliejui laikyti ir t. t. Pasirodo, kad druskos krautuvėse buvo specialios dėžutės pinigams laikyti¹²⁴.

Amatininkės

Lietuvos miestų raidos specifika, vėlyvesnė nei artimiausiose Vidurio Europos šalyse miestų pradžia bei urbanizacijos procesų savitumas, lėtesnė gamybinio potencialo plėtotė lėmė ir vėlesnį cechų atsiradimą¹²⁵. Vilniuje pirmieji amatininkų cechai ėmė rasti tik XV a. pabaigoje. Józefas Morzy'is cechų atsiradimą sieja su amatininkų perėjimu prie prekių gamybos, kuris būtent ir prasidėjo XV a. pabaigoje. Cechų atsiradimo Vilniuje laikotarpiu dalis amatininkų pradėjo gaminti daiktus, skirtus parduoti vietiniame turguje, dalis dar dirbo pagal užsakymą, o dar viena dalis – pagal užsakymą ir gaminius parduoti turguje¹²⁶.

119 1676 m. balandžio 13 d. K. Lukaševičienės turto inventorių, LVIA, f. SA, b. 5110, l. 102v–105v.

120 1703 liepos 14 E. Starobulinskienės turto inventorių, *Ibid.*, b. 5121, l. 490–490v.

121 „Regestr różnej galanterii [...]“, 1758 m. birželio 22 d. K. Melcheravičienės turto inventorių, *Ibid.*, b. 5136, l. 471.

122 *Ibid.*, l. 471–473.

123 „Towary, które się najdują w sklepie pod Ratuszem“, 1695 m. rugpjūčio 1 d. J. Rudanauskienės turto inventorių, *Ibid.*, b. 5119, l. 67v–68.

124 „Skrzynka do pieniędzy [...]“, *Ibid.*, l. 67v.

125 Jolanta Karpavičienė, *Moteris Vilniuje ir Kaune XVI a. pirmojoje pusėje: gyvenimo sumiestinimo Lietuvoje atodangos*, Vilnius: Versus aureus, 2005, p. 137–138.

126 Józef Morzy, *Geneza i rozwój cechów wileńskich do końca XVII w.*, in: *Zeszyty naukowe Uniwersytetu im. A. Mickiewicza*, Poznań, 1959, sąs. 4, p. 18.

Lenkų istorikas Janusz Tandeckis, tyrinėjęs moterų darbo pobūdį ir reikšmę didžiųjų Karališkosios Prūsijos miestų amatininkystėje, priėjo prie išvados, kad praktiškai nuo amatų gamybos bei įvairių cechinių organizacijų egzistavimo pradžios minėtoje teritorijoje moterys šioje srityje atliko gana didelį vaidmenį¹²⁷. Tokią aktyvią moterų raišką cechų gamyboje bei kitų ūkinių korporacijų vidiniame gyvenime lėmė tradicinė Lenkijos ūkio struktūra ir jos atsilikimas XVI–XVII a. nuo ūkinės Europos raidos, nespėjimas su naujomis tendencijomis ir pokyčiais, kurie tuo metu įsivyravo Vakarų šalyse¹²⁸. Svarbu pastebėti, kad net ir suintensyvėjus ūkinio gyvenimo procesams, pagrindine gamybos ląstele ir amatininko dirbtuvėje, ir pirklio įmonėje išliko šeima¹²⁹. Amatininkų dirbtuvės funkcionavo remiantis meistro, jo sūnų, dukterų, žmonos (nepaisant moterų atžvilgiu nepalankios cechų statutų reglamentacijos) ir tik iš dalies samdomų pagalbininkų darbu¹³⁰.

Remiantis Vilniaus cechų statutais, meistro ar jo padėjėjo šeimai nepriklausanti moteris negalėjo užsiimti amatininkyste ir tapti visateise cecho nare. 1636 m. kepurininkų ir kailiadirbių cecho statute rašoma: „Joks kepurininkų ir kailiadirbių amato meistras neturi teisės pasamdyti daugiau pagalbininkų savo amatui atlikti; tik keturiese, daugiausiai du pameistriai, o trečias mokinys, kad tik ne moteriškos lyties.“¹³¹ Cechų statutuose dažniausiai užsimenama tik apie meistrų našlių teisę dalyvauti dirbtuvių ūkinėje veikloje ir savarankiškai joms vadovauti. Pvz., pagal Vilniaus ginklininkų cecho taisykles mirusiojo meistro našlė galėjo užsiimti ginklų amatu tol, kol pati to pageidavo¹³². Tuo tarpu adatininkai ir skardininkai leisdavo turinčiai sūnų našlei verstis amatininkyste iki pat mirties, neturinčiai palikuonių – tik vienus metus ir šešias savaites¹³³. M. Boguckos teigimu, moterų toleravimas cechuose buvo tam tikra amatininko šeimos egzistavimo garantija šiam mirus¹³⁴. Pameistriai taip pat buvo skatinami vesti meistrų dukras, jiems už tai suteikiant įvairių lengvatų ir privilegijų¹³⁵. Pvz., 1663 m. stiklių cecho statute

127 Janusz Tandecki, *Kobieta w rzemiośle wielkich miast pruskich na przełomie średniowiecza i czasów nowożytnych*, p. 117.

128 Maria Bogucka, *Białogłowa w dawnej Polsce*, p. 66, 81–82.

129 *Ibid.*, p. 67.

130 Maria Bogucka, *Rodzina w polskim mieście XVI–XVII wieku: wprowadzenie w problematykę*, in: *Przegląd historyczny*, 1983, t. 74, sąs. 3, p. 500; Henryk Samsonowicz, *Kobiety w miastach późnego średniowiecza*, in: *Polska w świecie. Szkice z dziejów kultury polskiej*, Warszawa: Państwowe Wydawn. Naukowe, 1972, p. 164.

131 1636 г. 3 декабря устав Виленского цеха шапочников и валильщиков, *Акты издаваемые Виленскою археографическою комиссиею* (тогдаш. – АВАК), т. 10: *Акты Виленского магистрата и магдебургии*, Вильна: Типография А. Г. Сыркина, 1879, p. 27.

132 1603 г. 7 марта Краковский устав цеха оружейников, принятый в руководство Виленскими оружейниками, *Ibid.*, p. 20.

133 1663 г. 8 сентября правила цеха Виленских игольщиков и жестянников, *Ibid.*, p. 35.

134 Maria Bogucka, *Gdańsk jako ośrodek produkcyjny w XIV–XVII wieku*, Warszawa: Państwowe wydawnictwo naukowe, 1962, p. 386.

135 Eadem, *Białogłowa w dawnej Polsce*, p. 79.

nurodoma, kad „meistro sūnus privalo atlikti tik pusę bandomojo darbo (meistro vardui gauti), kaip ir meistro našlę ar dukterį vedęs pameistrys, jie yra pusiau laisvi ir nuo įsipareigojimų cechui, išskyrus vakarienę, kurią turi surengti pagal savo finansines galimybes“¹³⁶. Vieniškai moteriai cechas buvo kaip tam tikras kraitinis kapitalas, teikiantis didelių lengvatų meistrų padėjėjams arba kitiems vyrams, nusprendusiems jas vesti¹³⁷.

Penkiuose Vilniaus miestiečių moterų turto inventoriuose randama informacijos apie našlių savarankišką vadovaviną amatininkų dirbtuvėms, dar šešiuose yra informacijos apie bravorus, indus ir įvairių rūšių gėrimus. Iš 1658 m. rugsėjo 17 d. knygrišės Anastazijos Penkalskienės skundo prieš savo dukros Reginos vyrą Joną Poradničių aiškėja liūdnas šios šeimos likimas. 1655 m. rugpjūčio 8 d. Maskvos kariuomenei įžengus į Vilnių, knygrišiai Anastazija ir Martynas Penkalskiai su vaikais paliko biblioteką su savo ir Gdansko knyglininko Jurgio Forsterio jiems patikėtomis knygomis ir pabėgo į Žemaitiją, o vėliau grįžę į Vilnių rado nusiaubtus namus ir išdraskytas knygas. M. Penkalskis, norėdamas išmaitinti šeimą, rinko išmėtytas knygas, jas taisė ir pardavinėjo. Pasak A. Penkalskienės, 1657 m. viduryje Vilniuje prasidėjus badui ir marui, jos sutuoktinis, norėdamas apsaugoti savo ir kitų savo šeimos narių sveikatą, planavo vėl išvykti iš miesto, tačiau netrukus mirė trys jų vaikai, o vėliau ir pats M. Penkalskis¹³⁸. 1667 m. turto inventoriuje A. Penkalskienė įvardijama kaip našlė¹³⁹. Jame pateikiamas ne tik prie knygrišyklos esančioje krautuvėje buvusių knygų sąrašas, bet ir apibūdinami knygrišykloje naudoti instrumentai. Paminėti smulkūs instrumentai, kuriais, pasak knygrišio Andriaus Hrehoravičiaus, tais laikais buvo jau nesinaudojama ir jie buvo niekam tikę. Taip pat dirbtuvei priklausantys seni ir mažai kam reikalingi mažmožiai, knygų gamyboje naudojamas padėklas ir skardinė lenta. Visa tai įvertinta 1 auksinu ir 15 grašių. Slėgtuvai su stalčiumi, kubilais ir kitomis smulkmenomis įvertinti 10 auksinų¹⁴⁰.

1670 m. mirus amatininkui Hendrichui Fombegenui, jo žmona Ona dar šešerius metus vertėsi pozumentininkyste¹⁴¹. Pozumentininkais, arba tiesiog puošėjais, buvo vadinami įvairių drabužių puošybos detalių – apsiuvų ir antsiuvų, kaspinių, juostų ir juostelių, kardasaičių, virvelių, austų, rištų ar pintų dirželių, karulių, kutų, spurgų, siūtinų ir siuvinėtų sagų bei jų kilpų, pintinių metalo gijų nėrinų, pintų

136 1663 г. 3 декабря устав цеха стекольщиков в городе Вильне, *АВАК*, т. 10, р. 43.

137 Janusz Tandeci, *Kobieta w rzemiośle wielkich miast pruskich na przełomie średniowiecza i czasów nowożytnych*, p. 122.

138 Elmantas Meilus, *Pora vaizdėlių apie vilniečių gyvenimą maskvėnų okupacijos metu (1655–1661 m.)*, in: *Lietuvos istorijos metraštis. 2002/1, 2003*, p. 148; Idem, *Życie codzienne w Wilnie w czasie okupacji moskiewskiej*, p. 132–133.

139 »[...] Anastasi Pėkalskiej olim f[a]m[a]ti Martin Pėkalski civis bibliopola Vilnen[sis] vidua de-relicta [...], 1667 m. A. Penkalskienės turto inventoriuis, *LVA*, f. SA, b. 5104, l. 384v.

140 1667 m. A. Penkalskienės turto inventoriuis, *Ibid.*, l. 385v.

141 Yra išlikę 1670 m. sudarytas pozumentininko H. Fombegno turto inventoriuis, *Ibid.*, b. 5105, l. 219–222v; b. 5107, l. 117–120.

plaukų tinklelių, dirbtinių gėlių, stačių nérinių apykaklių ir kt. – gamintojai¹⁴². Apsiuvai ir antsiuvai – tai įvairaus pločio juostos, kurių gamybai dažniausiai buvo naudojamos šilkinės gijos arba auksiniai siūlai, t. y. šilkiniai siūlai apvyniojami plona sidabrine, kartais paaukuota skardele¹⁴³. Vilniaus pozumentininkai dirbo individualiems užsakovams ir vietinei rinkai, prekyvietėje turėjo savo krautuvėles. Dalį dirbinių galėjo išvežti kitur¹⁴⁴. 1676 m. O. Fombegenienės turto inventoriuje apibūdinami jos dirbtuvėje buvę baldai, įrankiai, svarstyklės ir svarsčiai: 10 auksinų vertės akmens ir ažuolo masyvo stalas, 75 auksinų vertės penkios audimo staklės su visais įrankiais, 3 auksinų vertės svarstyklės, 12 auksinų vertės pussvarinės ir pusketvirtinės svarstyklės ir 10 svarų svarstis, 15 auksinų vertės įrišta knyga su auksinėmis detalėmis. Tarp namų apyvokos daiktų paminėta dar 15 auksinų vertės didelė spinta pagamintoms prekėms sudėti, 3 auksinų vertės slėgtuvas su varžtu, 40 auksinų vertės varinės ir medinės svarstyklės, įvairūs verpiamieji rateliai – 1 geležinis, 2 mediniai ir 1 šaltkalvio darbo¹⁴⁵. O. Fombegenienės turto inventoriuje pateikiamas ir prekių sąrašas: šilkiniai pozumentai, įvairių spalvų nériniai ir spurgai, įvairių spalvų raiščiai be aukso ir sidabro, įvairaus šilko, floro, atlaso, mažų smeigtukų, sidabruotų sagų, galionų ir kt.¹⁴⁶

XVIII a. 6-jame dešimtmetyje knygyną ir knygrišyklą Vilniuje valdė našlė K. Melcheravičienė¹⁴⁷. 1758 m. jos turto inventoriuje surašyti 3 krautuvėje buvę knygų rinkiniai: vienas – 1869 timpų ir 2 šostakų vertės, antras – 627 timpų ir 2 šostakų, trečias – 401 timpos ir 1 šostako¹⁴⁸. Tarp knygų rišimo įrankių paminėtos varinės skardos, 59 žalvariniai antspaudai, žalvarinės ir varinės raidės, rankinis prietaisas eilutėms sudėti iš raidžių (lenk. *winkielaki do liter*), didelis geležinis slėgtuvas, mediniai slėgtuvai, oblius apipjaustyti su geležiniais varžtais, geležis knygoms apipjaustyti, didelis geležinis kūjis, maži plaktukai, replės, žirklys, pjūklelis knygoms pjauti, dvi geležinės eilutės (liniuotės), dešimt porų lentų knygoms presuoti (lyginti), padėklas auksuoti, žalvarinis indas klijams, maži geležiniai spaustuvai (lenk. *szybsztaczek*), dildė vielai pjauti, akmuo dažams šalinti, plieninė juostelė, kaltukas, peiliai. Iš dirbtuvėse buvusių baldų paminėtas tik 1 stalas su spintele ir 2 didesni stalai darbui, taip pat pora dekoratyvinių interjero detalių – 2 dideli ir 6 maži paveikslai ant drobės¹⁴⁹.

142 Liuda Gaigalienė, Pozumentininkai, in: *Kultūros barai*, 1991, Nr. 6, p. 77.

143 *Zarys historii włókiennictwa na ziemiach polskich do końca XVIII wieku*, pod red. Janiny Kamińskiej i Ireny Turnau, Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich. Wydawnictwo PAN, 1966, p. 238.

144 Liuda Gaigalienė, Pozumentininkai, p. 78.

145 1676 m. O. Fombegenienės turto inventorių, LVIA, f. SA, b. 5108, l. 424–424v; b. 5109, l. 149, 152.

146 *Ibid.*, b. 5108, l. 423–424; b. 5109, l. 147–149.

147 Edmundas Laucevičius, Lietuvos knygrišiai, p. 16; Irena Petrauskienė, Knygų plitimo keliai Lietuvoje XVI–XVIII a., in: *Kultūrų sankirtos: skiriama doc. dr. Ingės Lukšaitės 60-mečiui*, Vilnius: Diemedžio leidykla, 2000, p. 174.

148 1758 m. birželio 22 d. K. Melcheravičienės turto inventorių, LVIA, f. SA, b. 5136, l. 457v–470v.

149 *Ibid.*, l. 480–480v.

1758 m. mirė iš Varšuvos kilęs auksakalys ir juvelyras A. Honorskis, kuris gyveno ir laikė krautuvę Didžiojoje gatvėje, Chodkevičių rūmuose¹⁵⁰. 1758–1763 m. auksakalių cecho meistrų sąrašuose minima našlė K. Honorskienė. 1764 m. ji su 4 dukromis dėl neaiškių priežasčių išvyko iš Vilniaus. Po jos išvykimo sudarytame turto inventoriuje paminėti: 1 medinis staliukas arba staklės brangenybių gamybai, 4 prie staklių naudojamos medinės, oda apmuštos taburetės, 4 lentos juvelyriniams instrumentams sudėti, 1 marmurinė skaičiuoti skirta lenta, 1 dėžutė įvairiems juvelyriniams instrumentams sudėti, 2 plaktukai, 2 akmenys instrumentams galąsti, 1 priekalas ir 1 mažas plaktukas¹⁵¹. Vilniaus auksakaliai mokėjo įvairių metalo apdirbimo būdų, tačiau dažniausiai naudodavo kalimą. Meistras dirbinį kaldavo įvairių formų plaktukais. Iš karšto arba šalto metalo nestipriais plaktuko smūgiais išplodavo reikiamo storio skardos lakštą, po to jį sukldavo, spausdamas, tempdamas išgaudavo pageidaujamą daikto formą¹⁵². Trumpai Vilniaus auksakalių ceche dirbo dar 3 meistrų našlės: 1725 m. O. D. Izermano našlė, 1732 m. K. Domsdorfo našlė ir 1736 m. P. Elio našlė¹⁵³.

1772 m. sudarytame juodųjų bei raudonųjų odminių cecho meistro našlės O. Staševskienės turto inventoriuje¹⁵⁴ apibūdinami dirbtuvėse buvę įrenginiai ir įrankiai: 24 auksinų vertės 4 mediniai kubilai, 6 auksinų vertės 1 didelė grūstuvė, 2 auksinų ir 15 grašių vertės 1 *szlichmont żelazny*, 1 auksino vertės 2 geležiniai skliaustai, 2 auksinų vertės geležis, 16 auksinų vertės žalvarinė lenta odai apdirbti, 1 auksino vertės 7 medinės lentos, 1 auksino vertės 2 geležiniai drožtuvai, 2 auksinų vertės 1 plieninė lenta, 3 auksinų ir 15 grašių 1 *tuczdyło żelazne*, 3 auksinų vertės 1 geležinės replės¹⁵⁵. Taip pat pateikiamas įvairių – telyčių, veršiukų, arklių – odų, priklausančių O. Staševskienei, vienuoliams pranciškonams ir kitiems žmonėms, sąrašas (iš viso 128 vienetai). Surašant inventorių, su pameistriu Gofridu Lejka buvo nutarta kiekvieną amatininkei O. Staševskienei priklausiusią odą parduoti po 1 auksiną, o gautus pinigus atiduoti jos vaikų globėjams Mykolui ir Kristupui Blanderberkams. Tuo tarpu kitiems žmonėms priklausančias odas nutarta su jų žinia atiduoti tiems, kurie jų reikalautų, o jeigu kartais jų pritrūktų, atsiskaityti likusiomis O. Staševskienės odomis¹⁵⁶.

150 Edmundas Laucevičius, Birutė Rūta Vitkauskienė, *Lietuvos auksakalystė: XV–XIX amžius*, Vilnius: Baltos lankos, 2001, p. 216; „[...] Antoni Honorski jubiler i obywatel miasta J[ego] K[rólewskiej] M[ości] stołecznego Wilna [...]“; 1758 m. vasario 3 d. A. Honorskio testamentas, LVIA, f. SA, b. 5351, l. 947.

151 1764 m. liepos 12 d. K. Honorskienės turto inventorių, *Ibid.*, b. 5142, l. 386–387v.

152 Ona Mažeikytė, Auksakaliai, in: *Kultūros barai*, 1991, Nr. 1, p. 78.

153 Saulius Mikėnas, Vilniaus cecho auksakaliai XVIII a. pirmojoje pusėje, in: *Menotyra*, 1994, Nr. 2, p. 28, 32.

154 „Inwentarz [...] wszystkich dóbr pozostalej od lat sześciu wdowy uczciwej Anny Antoniowej Staszewskiej cechu garbarskiego wielkich skórników majstrowej jeszcze za życia będącej [...]“; 1773 m. balandžio 2 d. O. Staševskienės turto inventorių, LVIA, f. SA, b. 5143, l. 978.

155 *Ibid.*, l. 982v–983.

156 *Ibid.*, l. 983–983v.

Esant pernelyg dideliame amatininkų dirbtuvių skaičiui, kova dėl pirkėjų galėjo pasibaigti kainų sumažėjimu ir dalies pelno praradimu. Tad dirbtuvių skaičiaus augimas nuolat turėjo būti kontroliuojamas. Todėl cechų taisyklės apsunkindavo galimybę išsilaisvinti, buvo reikalaujama išlaikyti sudėtingą egzaminą ir išsipirkti vietą dirbtuvėse. Dėl šių priežasčių atsirado vadinamasis „amžinasis meistro padėjėjas“, kuris tik retais atvejais – dėl laimingo aplinkybių sutapimo, pvz., vedybų su dirbtuvių savininko našle, galėjo užsitikrinti sau geresnę materialinę padėtį¹⁵⁷. Realūs šansus išsilaisvinti turėjo tik meistrų sūnūs. Amatininkės O. Staševskienės inventoriuje minima sutartis su meistru M. Blandenberku, sutikusiu apmokyti jos vyresnįjį sūnų Joną Staševskį juodųjų bei raudonųjų odminių amato. Po 3 metų pažadėjo pastarąjį išlaisvinti ir rekomenduoti cechui kaip meistro padėjėją bei už savo lėšas nupirkti jam drabužių ir batų. Jonui sulaukus pilnametystės, pagal cecho taisyklės privalėjo duoti gerą kraitį ir 200 auksinų¹⁵⁸. Antrasis velionės O. Staševskienės sūnus Antanas taip pat sudarė sutartį su batsiuvių amato meistru Kristijonu Blandenberku dėl tarnavimo dirbtuvėse. Pastarasis pažadėjo po 5 metų, o gal net anksčiau jį išlaisvinti ir kaip meistrą rekomenduoti cechui. Antanui, kaip ir vyresniajam broliui Jonui, už tarnavimą meistrui pažadėtas pagal cecho paprotį priklausantis kraitis¹⁵⁹.

Konstancijos Trojanovičienės¹⁶⁰, O. Jeznienės¹⁶¹, M. Jachimavičienės¹⁶², Onos Leonavičienės¹⁶³, E. Stacevičienės¹⁶⁴ ir P. Minkevičienės¹⁶⁵ turto inventoriuose paminėti įrenginiai alaus ir degtinės gamybai: bravorai, katilai ir kiti alaus bei degtinės virimo indai; apibūdinami įvairių rūšių gėrimai – alus, midus, degtinė ir vynos. Trys iš paminėtų moterų – K. Trojanovičienė, O. Jeznienė ir P. Minkevičienė – išlaikė smukles, kuriose prekiaavo pagamintais gėrimais. Pvz., 1698 m. K. Trojanovičienės turto inventoriuje paminėti smuklėje (lenk. *w szynkownej*) buvę baldai: trys stalai, apvalus staliukas ir oda apmuštos kėdutės¹⁶⁶. 1747 m. O. Jeznienės turto inventoriuje taip pat apibūdinami smuklėje buvę baldai – 4 auksinų vertės stalai ir 12 grašių vertės taburetė, vyno atsargos – 11 statinių vengriško vyno¹⁶⁷. 1789 m. P. Minkevičienės turto inventoriuje apibūdinami ne tik smuklėje (lenk. *w karczmiu*) buvę baldai – stalai, staliukai, kėdės,

157 Henryk Samsonowicz, *Życie miasta średniowiecznego*, Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1970, p. 75.

158 1773 m. balandžio 2 d. O. Staševskienės turto inventorių, LVIA, f. SA, b. 5143, l. 985–985v.

159 *Ibid.*, l. 985v.

160 1698 m. rugpjūčio 5 d. K. Trojanovičienės turto inventorių, *Ibid.*, b. 5119, l. 211.

161 1747 m. gruodžio 1 d. O. Jeznienės turto inventorių, *Ibid.*, b. 5129, l. 621v–622.

162 1754 m. lapkričio 9 d. M. Jachimavičienės turto inventorių, *Ibid.*, b. 5132, l. 1316–1319.

163 1758 m. gruodžio 30 d. O. Leonavičienės turto inventorių, *Ibid.*, b. 5136, l. 877v–878.

164 1773 m. gegužės 19 d. E. Stacevičienės turto inventorių, *Ibid.*, b. 5143, l. 999.

165 1789 m. lapkričio 11 d. P. Minkevičienės turto inventorių, *Ibid.*, b. 5146, l. 1249v.

166 1698 m. rugpjūčio 5 d. K. Trojanovičienės turto inventorių, *Ibid.*, b. 5119, l. 211v.

167 1747 m. gruodžio 1 d. O. Jeznienės turto inventorių, *Ibid.*, b. 5129, l. 622v–623.

taburetės, sofas, suolai ir žvakidė smuklei apšviesti, bet ir indai – puodai, kvortos, piltuvėlis, stiklinės, rėčkutės; midaus, degtinės ir vyno atsargos¹⁶⁸. Smuklės telkėsi Rotušės aikštėje ir prekybiniu požičiumi judriausiose gatvėse. Tačiau nemaža jų būta ir toliau nuo centrinės miesto dalies. Įvairiais miesto klestėjimo ar smukimo laikotarpiais jų skaičius keitėsi. XVII–XVIII a. Vilniuje buvo apie 600–800 smuklių¹⁶⁹.

Apibendrinimas

Straipsnyje analizuojami Vilniaus miesto tarybos knygoje išlikę 48 miestiečių moterų turto inventoriai. Ankstyviausias iš jų sudarytas 1658 m., vėlyviausias – 1798 m. Skirstant pagal laikotarpius, XVII a. antrojoje pusėje sudaryta 17 turto inventorių, XVIII a. – 31. Jie teikia informacijos apie moterų luominę ir socialinę padėtį, konfesinę priklausomybę, veiklos formas, kasdienį gyvenimą. Atliktas tyrimas parodė, kad dažniausiai inventoriai buvo sudaromi po turto savininkės mirties (69 proc.). Tačiau pasitaiko inventorių, kurie buvo sudaryti prieš mirtį, siekiant išvengti nesutarimų tarp turto paveldėtojų ateityje arba išspręsti jau besitęsiantį konfliktą. Du inventoriai sudaryti dėl ligos arba blogos savijautos, vienas – dėl netikėto išvykimo iš Vilniaus miesto.

XVII a. antrojoje pusėje – XVIII a. Vilniuje vyravo vadinamasis „vokiškas“ inventoriaus sudarymo būdas, kai velionės palikimas buvo surašomas pagal atskiras daiktų kategorijas. Į vieną grupę buvo surašomi panašios paskirties daiktai, kreipiant dėmesį į jų savybes. Iš pradžių buvo visuomet suregistruojami vertingiausi mirusiosios daiktai: pinigai, juvelyriniai dirbiniai, sidabriniai ir auksiniai daiktai. Po jų buvo vardijamas mažiau vertingas turtas – indai, drabužiai, patalynė, knygos, paveikslai ir t. t. Daiktų aprašymai lakoniški, apibūdinamos žaliavos, formos, spalvos, svoris, paprastai nurodomas daiktų susidėvėjimo lygis ir jų vertė pinigine išraiška. Inventoriaus tikslumas priklausė nuo daugelio veiksnių: vyraujančio inventoriaus sudarymo modelio ir tradicijų, surašymo aplinkybių, daiktų atrankos kriterijų, giminaičių, turto globėjų ir surašančiųjų – raštininkų ir metinių tarėjų sąžiningumo.

Vilniaus miestiečių moterų turto inventoriuose dominuoja drabužiai (90 proc.), baltiniai, indai ir baldai (73 proc.), juvelyriniai dirbiniai (60,4 proc.), sidabriniai ir auksiniai gaminiai (56,3 proc.), pinigai (46 proc.), ūkiniai įrankiai (44 proc.), paveikslai, portretai ir veidrodžiai (42 proc.), knygų rinkiniai (39,5 proc.), dokumentai (27,1 proc.), nekilnojamas turtas (21 proc.), laikrodžiai

168 1789 m. lapkričio 11 P. Minkevičienės turto inventorių, *Ibid.*, b. 5146, l. 1251v, 1254v.

169 Stasys Samalavičius, XVII–XVIII a. Vilniaus smuklės, in: *Vilniaus miesto kultūra ir kasdienybė XVII–XVIII amžiuose*, sudarė Almantas Samalavičius, parengė Aivas Ragauskas, Vilnius: Edukologija, 2011, p. 168.

(21 proc.), maisto produktai (21 proc.), laikyti gyvuliai (19 proc.), transporto priemonės (14,6 proc.). Pastebėta, kad miestiečių moterų inventoriuose dažnai apibūdinami indai cukrui, arbatai ir kavai (33,3 proc.), verpalai ir verpimo rateliai (21 proc.), rožiniai, maldaknygės ir kryželiai (21 proc.). Rečiau fiksuojami buvo batai (23 proc.), vaikiški drabužiai ir lopšiai (19 proc.). Labai retai pasitaiko muilo, šukų, sviestmušių, duonkepių, vėduoklių ir pan. Inventoriuose vardijami daiktai leidžia bent iš dalies susipažinti su Vilniaus miestiečių moterų kasdienybe ir jų gyvenimo būdu XVII a. antrojoje pusėje – XVIII a.

Atliktas tyrimas parodė, kad Vilniaus miestietės rūpindavosi ne tik namais, buitimi, vaikais. Jos gana aktyviai dalyvaudavo ir ūkiniame miesto gyvenime. Šešiolikoje (33,3 proc.) turto inventorių yra paminėtos jų išlaikomos bakalėjos, audinių, geležies, galanterijos ir druskos prekių krautuvės, penkiuose yra informacijos apie turėtas amatininkų dirbtuves (knygrišių, auksakalių, pozumentininkų, odminių). Šešiuose inventoriuose paminėti įrenginiai alaus ir degtinės gamybai: bravorai, katilai ir kiti alaus bei degtinės virimo indai; apibūdinami įvairių rūšių gėrimai – alus, midus, degtinė ir vynas. Trys Vilniaus miestietės išlaikė smukles, kuriuose prekiaavo pagamintais gėrimais.

Publikuoti šaltiniai ir literatūra

- Dąbkowski Przemysław, *Księga alfabetyczna dawnego prawa prywatnego polskiego*, Lwów: pierwsza związkowa drukarnia we Lwowie, 1932.
- Dąbkowski Przemysław, *Prawo prywatne polskie*, Lwów: drukarnia uniwersytetu Jagiell. pod zarządem J. Filipowskiego, 1910, t. 1.
- Groicki Bartłomiej, *Porządek sądów i spraw miejskich prawa magdeburskiego*, Kraków, 1616.
- LDK kasdienis gyvenimas: Lietuvos istorijos skaitinių chrestomatija*, sudarė ir parengė Algirdas Baliulis ir Elmantas Meilus, Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2001.
- Rachunki miasta Wilna z r. 1657 i 1688*, podał Jan Obst, Wilno: Zawadzki, 1914.
- Акты издаваемые Виленскою археографическою комиссиею*, Вильна: Типография А. Г. Сыркина, 1879, т. 10: *Акты Виленскаго магистрата и магдебургии*.
- Augustyniak Urszula, Inwentarze mienia radziwiłłowskiego z XVI–XVII wieku jako źródło do historii mentalności i życia codziennego – możliwości badań, in: *Kwartalnik historii kultury materialnej*, 2003, Nr. 2, p. 231–248.
- Banikonienė Marija, Buvusios Vilniaus gyvenamojo namo (vadinto Rožičovska) 1629 m. inventorius, in: *Architektūros paminklai*, 1975, t. 3, p. 203–206.
- Blažytė Danutė, Vilniaus miesto izdo pajamos ir išlaidos XVIII a. antrojoje pusėje, in: *Jaunųjų istorikų darbai*, 3-ioji knyga, Vilnius: Lietuvos TSR mokslų akademija, Istorijos institutas, 1980, p. 109–112.
- Bogucka Maria, *Białogłowa w dawnej Polsce: kobieta w społeczeństwie polskim XVI–XVIII wieku na tle porównawczym*, Warszawa: Wydawnictwo „Trio“.
- Bogucka Maria, *Gdańsk jako ośrodek produkcyjny w XIV–XVII wieku*, Warszawa: Państwowe wydawnictwo naukowe, 1962.
- Bogucka Maria, Rodzina w polskim mieście XVI–XVII wieku: wprowadzenie w problematykę, in: *Przegląd historyczny*, 1983, t. 74, s. 3, p. 495–507.
- Bogucka Maria, Życie codzienne – spory wokół profilu badań i definicji, in: *Kwartalnik historii kultury materialnej*, 1996, Nr. 3, p. 247–253.

- Bůžek Václav, Tendencje rozwoju kultury życia codziennego w południowoczeskich mieszczańskich gospodarstwach domowych we wczesnej nowożytności, in: *Kwartalnik historii kultury materialnej*, 2001, Nr. 1–2, p. 13–40.
- Gaigalienė Liuda, Pozumentininkai, in: *Kultūros barai*, 1991, Nr. 6, p. 77–78.
- Główka Dariusz, Klonder Andrzej, Inwentarze mienia w badaniach kultury Europy od średniowiecza po nowożytność, in: *Kwartalnik historii kultury materialnej*, 2003, Nr. 2, p. 157–176.
- Karpavičienė Jolanta, *Moteris Vilniuje ir Kaune XVI a. pirmojoje pusėje: gyvenimo sumiestinimo Lietuvoje atodangos*, Vilnius: Versus aureus, 2005.
- Karpiński Andrzej, *Kobieta w mieście polskim w połowie XVI i w XVII wieku*, Warszawa: Instytut historii PAN, 1995.
- Karpiński Andrzej, Przekupki, kramarki, straganiarki. Zakres feminizacji drobnego handlu w miastach polskich w drugiej połowie XVI i w XVII wieku, in: *Kwartalnik historii kultury materialnej*, 1990, Nr. 1–2, p. 81–91.
- Karvelis Deimantas, Komunikacija lokalinėje visuomenėje XVI a. pabaigoje – XVII a. I pusėje pagal Biržų kunigaikštystės valdų inventorių ir instrukcijas (tyrimo problematika), in: *Lietuvos istorijos metraštis. 1997 metai*, 1998, p. 96–117.
- Klich Barbara, W poszukiwaniu nowych dróg badawczych „małej historii” – historia życia prywatnego, in: *Historyka*, 2001, t. 21, p. 79–89.
- Klonder Andrzej, Mienie godne szlachcica i mieszczanina w krajach Europy Środkowej w XVII wieku, in: *Kwartalnik historii kultury materialnej*, 2001, Nr. 1–2, p. 81–93.
- Klonder Andrzej, Wszystkie spuścizna w Bogu spoczywającego. Majątek ruchomy Elbląga i Gdańska w XVII wieku, in: *Studia i materiały z historii kultury materialnej*, 2000, t. 68.
- Kowecka Elżbieta, Źródła do życia codziennego w XIX w. i metody ich badań, in: *Kwartalnik historii kultury materialnej*, 1996, Nr. 3, p. 255–261.
- Laucevičius Edmundas, Lietuvos knygišiai, in: *XV–XVIII a. knygų įrašimai Lietuvos bibliotekose*, Vilnius: Lietuvos TSR mokslų akademijos Centrinė biblioteka, 1976, p. 10–22.
- Laucevičius Edmundas, Vitkauskienė Birutė Rūta, *Lietuvos auksakalystė: XV–XIX amžius*, Vilnius: Baltos lankos, 2001.
- Łowmiańska Maria, *Wilno przed najazdem moskiewskim 1655 roku*, Wilno: Wydawnictwo Magistratu m. Wilna, 1929.
- Mažeikytė Ona, Auksakaliai, in: *Kultūros barai*, 1991, Nr. 1, p. 78.
- Meilus Elmantas, Pora vaizdėlių apie vilniečių gyvenimą maskvėnų okupacijos metu (1655–1661 m.), in: *Lietuvos istorijos metraštis. 2002/1*, 2003, p. 145–148.
- Meilus Elmantas, Życie codzienne w Wilnie w czasie okupacji moskiewskiej 1655–1661, in: *Litwa w epoce Wazów*, pod redakcją Wojciecha Kriegerseisena i Andrzeja Rachuby, Warszawa: Wydawnictwo Neriton, 2006, p. 129–143.
- Mikėnas Saulius, Vilniaus cecho auksakaliai XVIII a. pirmojoje pusėje, in: *Menotyra*, 1994, Nr. 2, p. 28–32.
- Mohrmann Ruth-E., Pośmiertelne inwentarze mienia – krytyka źródła, problemy badawcze, in: *Kwartalnik historii kultury materialnej*, 2005, Nr. 2, p. 137–146.
- Morzy Józef, Geneza i rozwój cechów wileńskich do końca XVII w., in: *Zeszyty naukowe Uniwersytetu im. A. Mickiewicza*, Poznań, 1959, s. 4.
- Nikžentaitis Alvydas, Lokalinės istorijos tyrimai Lietuvoje: naujas iššūkis Lietuvos istoriografijoje?, in: *Lietuvos lokaliųjų tyrimų padėtis: mokslinių straipsnių rinkinys*, Vilnius: Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla, 2005, p. 12–15.
- Petrauskienė Irena, Knygų plitimo keliai Lietuvoje XVI–XVIII a., in: *Kultūrų sankirtos: skiriama doc. dr. Ingė Lukšaitė 60-mečiui*, Vilnius: Diemedžio leidykla, 2000, p. 171–188.
- Pośpiech Andrzej, Rec. Probate inventories. A new source for the historical study of wealth, material culture and agricultural development. Papers presented at the Leeuwenborch Conference (Wageningen, 5–7 May 1980), „A. A. G. Bijdregen“, t. 23, Wageningen 1980, in: *Kwartalnik historii kultury materialnej*, 1982, Nr. 1, p. 140–146.
- Ragauskas Aivas, 1650 m. kovo 30 d. Vilniaus suolininkų teismo įrašų knygų aprašas, in: *Lietuvos miestų istorijos šaltiniai*, 2001, t. 3, p. 260–266.

- Ragauskas Aivas, *Vilniaus miesto valdantysis elitas XVII a. antrojoje pusėje (1662–1702 m.)*, Vilnius: Diemedis, 2002.
- Ragauskas Aivas, XVI–XVIII a. LDK miestiečių kasdienio gyvenimo tyrimai šiuolaikinėje lietuvių istoriografijoje, in: *Lituanistica*, 1997, Nr. 3, p. 121–129.
- Samalavičius Stasys, Vilniaus krautuvės ir jų atributika XVII–XVIII a., in: *Architektūros paminklai*, 1980, t. 6, p. 25–29.
- Samalavičius Stasys, XVII–XVIII a. Vilniaus smuklės, in: *Vilniaus miesto kultūra ir kasdienybė XVII–XVIII amžiuose*, sudarė Almantas Samalavičius, parengė Aivas Ragauskas, Vilnius: Edukologija, 2011, p. 168–172.
- Samsonowicz Henryk, Kobiety w miastach późnego średniowiecza, in: *Polska w świecie. Szkice z dziejów kultury polskiej*, Warszawa: Państwowe Wydawn. Naukowe, 1972, p. 159–168.
- Samsonowicz Henryk, *Życie miasta średniowiecznego*, Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1970.
- Stasys Samalavičius, XVII–XVIII a. prekybinis laivynas Lietuvoje, in: *Vilniaus miesto kultūra ir kasdienybė XVII–XVIII amžiuose*, sudarė Almantas Samalavičius, parengė Aivas Ragauskas, Vilnius: Edukologija, 2011, p. 87–92.
- Szarota Tomasz, Życie codzienne – temat badawczy czy tylko popularyzacja? (Na marginesie serii wydawniczych Hachette i PIW-u), in: *Kwartalnik historii kultury materialnej*, 1996, Nr. 3, p. 239–245.
- Tandecki Janusz, Kobieta w rzemiośle wielkich miast pruskich na przełomie średniowiecza i czasów nowożytnych, in: *Struktury administracyjne i społeczne oraz formy życia w wielkich miastach Prus Krzyżackich i Królewskich w średniowieczu i na progu czasów nowożytnych*, Toruń: Uniwersytet Mikołaja Kopernika, p. 116–129.
- Urbanavičius Agnius, *Vilniaus naujieji miestiečiai 1661–1795 metais. Sąrašas*, Vilnius: Lietuvos istorijos instituto leidykla, 2009.
- Zarys historii włókiennictwa na ziemiach polskich do końca XVIII wieku*, pod red. Janiny Kamińskiej i Ireny Turnau, Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich. Wydawnictwo PAN, 1966.
- Žilėnas Vincas, Vilniaus miesto prekybos bruožai XVI ir XVII šimtmečiuose, in: *Mūsų praeitis*, 1995, t. 4, p. 90–130.
- Żarnowski Janusz, Rec. Historia społeczna. Historia codzienności. Mikrohistoria, Warszawa, 1996, in: *Dzieje najnowsze*, 1997, s. 1, p. 202–205.
- Ястребицкая Алла Львовна, Европейский мир XVI – середины XVII в. Материальная культура и повседневная жизнь, in: *Средневековая Европа глазами современников и историков*, ч. 5: *Человек в меняющемся мире*, Москва: Интерпракс, 1995.

VIOLETA PANSEVIČ – istorikė, humanitarinių mokslų daktarė, Lietuvos valstybės istorijos archyvo Informacijos ir sklaidos skyriaus vyriausioji specialistė. Tyrimų kryptys – XVII–XVIII a. Vilniaus miesto istorija, Vilniaus miestiečių kasdienis gyvenimas ir išsimokslinimas.

Elektroninis paštas violeta.pansevic@lvia.lt

ORCID: 0000-0003-4429-6686

POSTHUMOUS PROPERTY INVENTORIES OF THE SECOND HALF OF THE SEVENTEENTH AND THE EIGHTEENTH CENTURY: A HISTORICAL SOURCE ON THE DAILY LIFE OF THE WOMEN OF VILNIUS

VIOLETA PANSEVIČ

Lithuanian State Historical Archives

The article presents an analysis of the inventories of property that belonged to the women residing in Vilnius from 1658 to 1798: the reasons for their compilation, their patterns, the prevailing categories of property, and the issue of the reliability of these inventories. It also dwells upon on the participation of urban women in the economic life of the city: their engagement in small trade, possession of shops and craft workshops, and their involvement in the realisation of the manufactured commodities.

Research found that inventories were most often compiled upon the death of the property owner (69%). However, there are inventories that were drawn up before death in order to avoid future disagreements among the heirs or to resolve an ongoing conflict. Two inventories were compiled due to illness or malaise, and one due to an unexpected departure from the city of Vilnius.

In the second half of the seventeenth and in the eighteenth centuries, the so-called 'German' model of compiling inventories prevailed in Vilnius, when the inheritance left by the deceased was drawn by separate categories of items. Items of similar uses were grouped together with a focus on their qualities. As a rule, an inventory would start with records of the most valuable possessions of the deceased: money, jewellery, and silver and gold articles. These were followed by less valuable possessions: crockery, clothes, bedding, books, paintings, and the like. Descriptions of items are concise: they specified the raw materials, shapes, colours, the weight, indications of the level of wear and tear, and their monetary value. The accuracy of the inventory depended on numerous factors: the prevailing inventory-taking model and traditions, the circumstances of the compilation, the criteria for the selection of the items, the honesty of the relatives and the guardians of the estate, and the honesty of the inventory compilers – the clerks and elected assessors.

The inventories of the women residing in the city of Vilnius are dominated by clothing (90%), linen, crockery, and furniture (73%), jewellery (60.4%), silver and gold articles (56.3%), money (46%), household appliances (44%), paintings, portraits, and mirrors (42%), collections of books (39.5%), documents (27.1%), immovable property (21%), clocks (21%), foodstuffs (21%), livestock (19%), and vehicles (14.6%). It was noted that the inventories of urban women often included

descriptions of containers for sugar, tea, and coffee (33.3%), yarn and spinning wheels (21%), rosaries, prayer books, and crosses (21%). Shoes (23%), children's clothing and cots (19%) were less frequently recorded. Soap, combs, butter churns, bread ovens, fans, etc. are very rare. The items listed in the inventories provide at least a partial picture of the daily round of the women of Vilnius and their way of life in the second half of the seventeenth and the eighteenth century.

The study shows that women residing in Vilnius used to take care not only of their homes, households, and children. They were quite active in the economic life of the city. Sixteen (33.3%) of the inventories mention grocery, cloth, iron, haberdashery, and salt shops in their possession, while five contain information about the craft workshops they owned (bookbinding, goldsmithery, and tanning). Six inventories mention equipment for beer and vodka production, such as breweries, vats, and other vessels for brewing beer and distilling vodka, and describe the different types of beverages: beer, mead, vodka, and wine. Three women residing in Vilnius kept taverns where they sold the beverages they produced.

Keywords: daily life, posthumous property inventories, townswomen of Vilnius, women, shops, craft workshops.